

Temel Gelir Yaklaşımı Üzerine Eleştirel Tezler

Orkun Saip DURMAZ¹
ORCID:0000-0002-8716-3851

İzel Gözde MEYDAN²
ORCID: 0009-0005-5670-1003

DOI: 10.54752/ct.1413893

Öz: Bu çalışmada Temel Gelir (TG) önerisinin eleştirel bir değerlendirmesi yapılmıştır. TG'nin kendi içindeki çelişkilere, geleneksel sosyal politika-TG karşılaştırmasına ve son olarak TG ile sosyal politikadaki neoliberal dönüşüm arasındaki uyumlu noktalara yer verilerek suretiyle geleneksel sosyal politika anlayışının TG'ye olan üstünlükleri tartışılmıştır. TG'nin ücretli çalışmanın olmadığı bir denklemde insanların temel ihtiyaçlarını karşılayacak düzeyde bir ödemeye tekabül etmediği; sosyal politikayı çalışma ilişkilerinden kurtaramayacak bir sosyal politika aracı olduğu; kamu hizmetlerinin daha çok metalaştırılması, düşük ücret politikaları, özelleştirmeler ya da esnek ve kuralsız bir çalışma hayatının normalleştirilmesi karşısında kurumsal düzenlemeleri esas alan bir çözüm yolu önermediği sonucuna varılmıştır. TG sosyal politikada paradigma değişikliği yaratmak gibi gerçeklikten uzak iddialardan arındırılabilir, sosyal yardımlar konusuyla sınırlandırılabilirse alana katkı sağlayacak bir tartışmanın da önü açılmış olacaktır. Aksi durumda her sosyal soruna olumlu etkileri olan şifalı ot misali sunulan, iddialı ve fakat o iddianın gereğini yerine getirmekten çok uzak bir sosyal politika aracı olarak kalması kaçınılmazdır.

Anahtar kelimeler: Temel gelir, neoliberalizm, emek, sosyal sınıf, sosyal politika

¹ Kocaeli Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü, orkunduramaz@gmail.com

²Kocaeli Üniversitesi Çalışma Ekonomisi Yüksek Lisans Öğrencisi, izelgzdemeydan@gmail.com

DURMAZ, O. S., İzel Gözde MEYDAN, İ. G., (2024) "Temel Gelir Yaklaşımı Üzerine Eleştirel Tezler", Çalışma ve Toplum, C.2, S.81. s. 529-564

Makale Geliş Tarihi: 15.11.2023- Makale Kabul Tarihi: 02.01.2024

Critical Theses on Basic Income Approach

Abstract: This study critically evaluates the Basic Income (BI) proposal. It discusses the advantages of the traditional social policy approach over BI, points out inner contradictions of BI, compares traditional social policy and BI and finally emphasizes the compatibility between BI and the neoliberal transformation in social policy. It is concluded that, in an equation where there is no wage work, BI does not correspond to a level of payment that meets the basic needs of people; it is a social policy instrument that cannot free social policy from labor relations; it does not offer a solution based on institutional arrangements against further commodification of public services, low wage policies, privatization, and normalization of a flexible and unregulated working life. Suppose BI can be emancipated from unrealistic claims, such as creating a paradigm shift in social policy and limited to the issue of social assistance. In that case, it will pave the way for a debate contributing to the field. Otherwise, it is inevitable that it will remain as an ambitious social policy instrument, presented like a medicinal herb with positive effects on every social problem, but far from fulfilling the requirements of that claim.

Key words: Basic Income, neoliberalism, labor, social class, social policy

Giriş

Temel Gelirin (TG) en dikkat çekici özelliği toplumdaki tüm bireylere, kendisi ya da bir yakını işgücü piyasasında yer alsın ya da almasın, yaşamını idame ettirecek kadar asgari düzeyde gelir güvencesi sağlama esasına dayanıyor olmasıdır. Bu, çalışma ilişkileri ve istihdam merkezli geleneksel sosyal politika anlayışından bir kopuş, dolayısıyla sosyal politikada bir paradigma değişikliği önerisi olarak sunulur. TG'nin bir başka öne çıkan özelliği ise herhangi bir şart koşulmadan verilecek olmasıdır. TG kapsamında nakit desteği alan birey belli bir süre sonra iş bulmak ya da başka bir yükümlülük altına girmek zorunda değildir. Dahası TG, geleneksel sosyal devletin sosyal yardım uygulamalarından farklı olarak, bir ülkenin yurttaşlarının tamamına ya da o ülkede ikamet eden tüm bireylere yapılacak düzenli ödeme demektir. Böylece TG'yle birlikte nakit desteği, sadece yoksullar ya da dar-gelir gruplarıyla sınırlı bir uygulama olmaktan çıkar ve birey/yurttaş³ olmanın gereği olarak elde edilmesi gereken bir gelir türü mertebesine yükselmiş olur. TG lehindeki görüşlere göre TG'nin herkese verilecek olması, dolayısıyla belirli hedef-

³ Buradaki birey ile yurttaş arasındaki ayrım TG ile Vatandaşlık Geliri (VG) arasındaki kapsam farkından kaynaklanmaktadır. TG birey VG ise yurttaş merkezli uygulama/öneriler olup, aralarındaki fark -çalışmanın amacı bakımından- ihmal edilebilir.

gruplarla sınırlı olmaması, o hedef-grupların belirlenmesinde geçecek zamandan, maliyetten ve gereksiz bürokrasiden tasarruf etmeyi beraberinde getirecektir. Bunun yanında, nakit desteğinin hakkaniyet ve liyakat esaslarına uygun olup olmadığı yönündeki tartışmalar da bitecek, destek alanların teşhir edilmesi anlamına gelebilecek ve onların onurunu zedeleyecek olası girişimlerden de uzak durulmuş olacaktır. Ayrıca TG'nin adeta bir ücret ödemesiymişçesine belirli periyotlarla - mümkünse her ay- ödenmesi, bunun yanında da meblağın bireyin temel ihtiyaçlarını karşılmasına olanak sağlayacak bir düzeyde olması gerektiği TG savunularında sıklıkla ifade edilir. Haneye değil hanedeki bireylere verilecek bir nakit desteği olması dolayısıyla, toplumsal cinsiyet rolleri başta olmak üzere aile içindeki geleneksel güç ilişkilerini geriletebilecek bir öneri olduğu da yine TG yaklaşımlarının başlıca argümanlarından biridir. Son olarak TG'nin, dar gelirli toplumsal kesimlerin alım gücünü ücret dışı bir destek aracılığıyla yükseltmek suretiyle toplam talebi yükseltmek ve piyasayı canlandırmak gibi bir ekonomik işleve sahip olduğu, bu işlevin de yoksulluğa, işsizliğe, gelir eşitsizliğine ve güvencesizliğe karşı mücadele gibi sosyal işlevlerle desteklendiği sıklıkla ifade edilir.

TG aleyhindeki çalışmaların lehteki çalışmalara kıyasla azınlıkta kaldıkları söylenebilir. Karşılıklı ilkesi ve çalışma hakkı kavramlarının etrafında şekillenen sosyal politika savunusuyla TG önerisine birtakım soru işaretleriyle yaklaşan (White, 1997), TG'yi çalışma sürelerinin kısaltılması yönünde yapılacak düzenlemelerle kıyaslayan ve ikincisinin pek çok açıdan daha eşitlikçi sonuçlar doğuracağını vurgulayan (Dimick, 2017), TG'nin sosyal korumanın depolitizasyonuna yol açacağına işaret eden (Mestrum, 2020) veya TG'yi "'herkesten yeteneğine göre, herkese ihtiyacına göre' şeklinde özetlenebilecek artan oranlı vergi ve harcama ilkelerine" aykırı bulan (Coote & Yazıcı, 2019) birtakım çalışmaların varlığından bahsetmek mümkündür. Bunların yanında, Wright'ın (1986) TG önerisine yönelik sosyalizm ve üretim araçlarının mülkiyeti temelinde yürüttüğü eleştirel tartışma⁴, Roberts'ın (2016 ve 2020) TG'yi ücretsiz kamusal hizmetlerle karşılaştırdığı kısa yazıları ile Coote ve Percy'nin (2020) kitabı yazının öne çıkan çalışmaları arasındadır. Ulusal yazındaki TG eleştirilerinin ise genel olarak Marksist çalışmalar olduğu ifade edilebilir ki; Özbek (2007), Köse ve Bahçe (2009), Tonak (2010), Özdemir ve Özdemir (2009), Ünlü (2017) ve Akkaya'nın (2020) çalışmaları bunlara örnek verilebilir. Bu çalışma da eleştirel yazına naçizane bir katkıda bulunmak, Covid-19 pandemisinin ardından TG eleştirilerini hatırlamak ve -yapabildiği oranda- toplumsal sınıflar ile sosyal politika arasındaki ilişkiyi yeniden tartışmanın odağına almak amacıyla kaleme alınmıştır.⁵

⁴ Yıllar içinde Wright'ın TG konusundaki görüşleri değişmiş ve lehte bir pozisyon almaya başlamıştır. Makalede Wright'ın TG'yi destekleyen argümanlarının olduğu çalışmalarına da atıf yapıldığından bu tür bir ön bilgilendirme gerekli görülmüştür.

⁵ Çalışmada TG yaklaşımlarının eleştirel bir değerlendirmesi amaçlanmıştır. Dolayısıyla TG'nin finansmanı ve uygulanabilirliğine dair aktüeryal hesaplamalar çalışmanın merkezinde yer almayacaktır.

TG geleneksel sosyal politika araçlarına kıyasla daha radikal, neoliberalizme - ve hatta yer yer kapitalizme de- karşı bir siyasal hattın sosyal politika önerisi olarak sunulur. Bu radikal iddianın bir yüzünü sosyal politika disiplini de aşan siyasal, etik ve felsefi kodlar, diğer yüzünü ise geleneksel sosyal politika araçlarına ilişkin öneri ve eleştiriler oluşturur. Geleneksel sosyal güvenlik sistemleri, hedef-grup odaklı sosyal yardımlar, tam istihdam politikası, güvenceli iş, asgari ücret ve hatta düşük bedelli/bedelsiz kamusal hizmetler, ya esasları ya da sonuçları itibarıyla eleştirilir. Bu çalışma ise, aksine, TG'nin eksiklikleri ve yetersizliklerini tartışmak maksadıyla kaleme alınmıştır. Çalışmada TG'nin kendi içindeki çelişkilere dikkat çekilecek, geleneksel sosyal politika-TG karşılaştırması yapılacak ve TG ile sosyal politikadaki neoliberal dönüşüm arasındaki uyuma işaret edilecektir.⁶

TG Geleneksel Sosyal Politikaya Karşı

Tarihsel ve Kuramsal bir Çerçeve

TG 20. yüzyılın farklı dönemlerinde gündeme gelmiş şartsız gelir desteği öneri ve tartışmalarının günümüzdeki bir türevi olarak düşünülebilir. Birinci Dünya Savaşı'nın hemen ardından Britanya İşçi Partisi üyesi Dennis Miller, İkinci Dünya Savaşı devam ederken de Avustralyalı Lyod Thomas tarafından yapılan ve oldukça cömert meblağlara tekabül eden her yetişkin birey için öngörülen haftalık nakit desteği önerileri geçtiğimiz yüzyılın öncü TG önerileri olarak düşünülebilir (Arthur, 2016: 7-8, 10). TG'nin bir varyantı olarak kabul edilen Friedman'ın (2002: 191-192) 1962 yılındaki negatif gelir vergisi önerisi, 1970'lerin ikinci yarısında teknolojik işsizlik de dahil olmak üzere yoksulluğa karşı mücadele kapsamında Avustralya'da İşçi Partisi çevrelerince gündeme getirilen Minimum Gelir Garantisi araştırmaları (Arthur, 2016: 11) ile yine Avustralya'da ve fakat bu sefer sivil toplum kuruluşlarının öncülük ettiği Aile Hareketi Merkezi projesi (Luccioni, 2020: 163) de yine bu kapsamda değerlendirilebilir. Bununla birlikte TG'ye hem kavramsal hem de tarihsel olarak daha yakın bir arka plan belirlemek gerekiyorsa, 1980'li yılların ortalarına ve Britanya'ya bakılması gerekir. 1984 yılında vergi ve sosyal yardım sistemlerinin sosyal kâr payı çizgisinde bütünleştirilmesiyle ilgilenen küçük bir aydın, akademisyen ve siyasetçi grubu, Britanya Gönüllü Kuruluşlar Ulusal Konseyi himayesinde bir araya gelerek Temel Gelir Araştırma Grubunu (BIRG) kurmuşlardır. BIRG ise, sadece iki yıl kadar sonra, 1986 yılında Avrupa Temel Gelir Ağı adıyla kurulan 2006'de ise genişleyerek Dünya Temel Gelir Ağı (BIEN) haline gelen başka bir yapıya dahil olmuştur (Torry, 2020: 187).

⁶ Geleneksel sosyal politika anlayışından II. Dünya Savaşından hemen sonra ortaya çıkan ve 1970'lerin sonlarına, bir diğer deyişle neoliberal karşı saldırıya kadar devam eden, "sosyal devlet" veya "refah devleti" kavramlarıyla özdeşleşen, çalışma hayatı merkezli anlayış kast edilmektedir. Dolayısıyla sosyal hak mefhumunun bile henüz oluşmadığı, minimalist sosyal politikaların ağırlıkta olduğu sosyal devlet öncesi dönem tartışmaya dahil edilmeyecektir.

TG 2020 ve 2021 yıllarında dünyanın en önemli gündem maddelerinden biri -belki de birincisi olan- Kovid-19 pandemisiyle birlikte yeniden gündeme geldiğinde sosyal politika disiplininin merkezinde yer alan gelir-istihdam ilişkisi de bir kez daha tartışmaya açılmıştır. Eve kapanma, karantina uygulamaları ve izolasyon gibi tedbirler, başka birçok şeyle birlikte, çalışma hayatını da derinden etkilemiştir. Bu süreçte özellikle kayıt-dışı veya sosyal güvenceden yoksun olarak istihdam edilenler uzunca süreler işsiz kaldıklarından gelirlerinden de olmuşlardır. Böylece geçinmek için gerekli gelirin nasıl temin edileceği/edilmesi gerektiği sorusu TG'yi sosyal politika tartışmalarının merkezine yerleştirmiştir.

TG yaklaşımlarının iki temel gruba ayrıldığını göz önünde bulundurmamak gerekir. Birinci grupta özel olarak TG'yi genel olarak da şartsız gelir desteğini sosyal devlete topyekun bir alternatif olarak sunan yaklaşımlar yer alır. Roebroek'un (1993: 125) "piyasa yönelimli", UÇÖ'nün (Uluslararası Çalışma Örgütü) ise "nötr bütçe esaslı minimal öneriler" olarak tanımladıkları (Ortis vd., 2018: ix) bu yaklaşımlar sosyal devletin yerine ikame edilecek, dolayısıyla sosyal devlete nazaran daha az maliyetli olmayı esas alan liberter ya da neoliberal eksenli TG önerileridir. Bunlar TG'yi, serbest piyasa ilkelerine uygun bulmadıkları geleneksel sosyal politika araçlarına karşı piyasa dostu bir öneri olarak savunurlar. Dolayısıyla daha eşitlikçi olmak gibi bir iddiaları bulunmaz; çoğu zaman ekonomik savunularla yetinirler ve anti-kapitalist ilkelere dayanan etik gerekçelendirmelere de gereksinim duymazlar. Friedman (1980: 122-124) negatif gelir vergisini sosyal devleti destekleyici değil aksine onun yerine ikame edilmesi gereken bir sosyal politika önerisi olarak formüle ederken böyle yapar. Murray (2006: 4, 17-18) de yeniden bölüşümcü politikalar için ayrılan bütçenin bir kısmının TG aracılığıyla doğrudan yurttaşlara tahsisi durumunda, hükümetlerin sosyal güvenlik, sağlık, işsizlik sigortası ve muhtelif işçi tazminatları gibi ödeme yüklerinden kurtulabileceklerini ileri sürerken benzer çizgidedir. Bahsi geçen neoliberal veya liberter görüşlerin, 2000'li yıllardan itibaren netleşen son dönem TG önerilerinden yaklaşım açısından oldukça farklı bir yerde durdukları, öyle oldukları için de TG önerileri içindeki ortalama eğilimi temsil etmedikleri ifade edilmelidir. İkinci gruptakiler ise Roebroek (1993: 126) tarafından "toplumcu", UÇÖ tarafından ise "sosyal adaletin ilerletilmesi amaçlı [yaklaşımlar]" (Ortis vd., 2018: ix) olarak tarif edilen başka bir bakış açısına sahiptirler. Anlaşılabacağı üzere, günümüz TG önerileri büyük ölçüde bu bakış açısıyla yapılır ve birinci kategoridekilerin aksine çıkış noktaları maliyetlerin azaltılması ya da sosyal devletin liberal eleştirisi değil, geleneksel sosyal devlete kıyasla daha etkin bir sosyal koruma içerme iddiasıdır. Bu iddia sosyal yardımlarla sınırlı olmayan, kapsamlı bir sosyal devlet eleştirisiyle buluşur. Bir diğer ifadeyle ikinci kategorideki yaklaşımlar TG'yi, sadece daha işlevsel ve daha etkin bir nakit transferi önerisi olarak değil, yurttaşlık ile sosyal politika arasındaki ilişkiye atıfla savunup, sosyal politikanın neden istihdam ya da çalışma ilişkileri merkezli olmaması gerektiği sorusunu da etik

ve siyasal kodlar aracılığıyla yanıtlarlar⁷ (Buğra ve Keyder, 2021; McKinnon, 2003; Standing, 2020, 2021; Van der Veen & Van Parijs, 1986).

Temel Gelir: Felsefe, Siyaset, Etik

"Toplumcu" ya da "sosyal adaletin ilerletilmesi amaçlı" kimi TG yaklaşımlarında (Standing, 2020, 2021; Widerquist, 2013) neoliberalizm eleştirisi son derece belirgin olup, insan hakları ve yurttaşlık gibi daha çok etik ve siyasal ilkelerin belirleyiciliğinde bir tartışma yürütülür. Tartışma yer yer anti-kapitalist bir eleştiriye de içine alacak biçimde genişletilirken (Adaman vd., 2021; İnsel, 2021) kimi zaman Marksizm tartışmaları ve sosyalizm değinileriyle (Van der Veen & Van Parijs, 1986; Wright, 2005) daha radikal bir biçim de alabilir. Anlaşılacağı üzere, çalışmaya konu teşkil eden TG önerilerinde net bir sosyal devlet eleştirisinin yanında onu aşma iddiası da söz konusudur.

Bu iddianın detaylarına geçilmeden önce, iddianın arka planındaki kuramsal yaklaşıma, Rawls'ın adalet kuramına değinilebilir. Rawls'a göre iyi düzenlemiş bir toplumun biri *özgürlük* diğeri *eşitlik* olmak üzere iki ilkesel dayanağı vardır. Toplumdaki her ferдин yarıya eşit şartlarda başlayıp başlamadığı da bu iki ilkenin ne ölçüde hayata geçirilip geçirilmediği tarafından belirlenir. Anlaşılacağı üzere Rawls özgürlük ile eşitlik mefhumlarını uzlaştırma çabası içinde bir tür yurttaşlık hukuku tesis etmeye çalışır (Rawls, 2007'den aktaran Topateş, 2012: 140). Bu çaba toplumdaki üretim ya da mülkiyet ilişkilerine atıfta bulunmaktan ziyade fırsat eşitliği temelinde şekillenir. Serbest piyasa düzeni ile kamusal müdahaleler arasında denge kurulması, birincinin fırsat eşitliğini gölgelememesi, ikincinin de birincinin işleyişine esastan müdahale etmeyecek şekilde kurgulanması gerekir.

Rawls'un kuramsal yaklaşımının TG'yle nasıl ilişkilendirildiğine gelince şöyle bir çerçeve çizmek mümkündür: TG sayesinde yoksul bireylerin alım gücü artacak ve pazarda daha güçlü bir konuma gelecek, öyle olduğu için de devletle ya da işverenle pazarlıkta eli daha kuvvetli olacaktır. Bu, TG'nin bireyin piyasada tercih yapma hakkını güçlendirici bir etkisinin olduğunu, bir diğer ifadeyle bireysel özgürlüğü kuvvetlendirdiğini gösterir. İkinci olarak yoksulların alım gücünün artması eşitlik ilkesinin tesisine de katkı sunacaktır, zira TG hem sosyo-ekonomik eşitsizliklerin en dezavantajlı kesimlerin lehine olacak şekilde düzeltilmesi amacına uygun bir uygulamadır, hem de bu amaç gerçekleştirilirken bireylerin tercih hakkına da saygı gösterilmiş olacaktır. Daha çok çalışıp daha çok kazanmak isteyen de, boş zamanı çalışmaya tercih eden de kendi tercihleri doğrultusunda adım atmakta özgürdür (Von Parijs, 2004: 16-17). Öte yandan Rawls'un yaklaşımında yoksulluk, sosyo-ekonomik eşitsizliklerle olduğu kadar yoksul yurttaşların toplum içindeki konumları ve sosyo-psikolojik durumlarıyla da ilgilidir. Bu da yoksul olmak kadar yoksul olarak damgalanmanın da bir eşitsizlik sorunu olduğuna işaret eder. TG

⁷ Çalışmanın bundan sonraki kısımlarında "TG yaklaşımları" ifadesi sadece ikinci gruptaki yaklaşımlar için kullanılacak olup, birinci gruptaki çalışmaları kapsamayacaktır.

sadece yoksullara değil herkese yapılan bir ödeme olduğundan, ödemeyi alan birey yoksul damgası yemiş olmayacak, dolayısıyla yurttaşlar arasındaki eşitliğin üzerine de herhangi bir gölge düşmeyecektir.

Yukarıda bahsi geçen sosyal devleti aşma iddiasına gelince, bu iddialarda TG, emeğe değil insana, çalışma hakkına değil insan haklarına dayanan bir sosyal politika aracı olarak "kapitalist değerler sistemini ciddi bir biçimde sorgulayan]... [ve] emek merkezli değerler sistemini aşma[da]..." önemli bir araç (Buğra ve Keyder, 2021: 8, 12) olarak sunulur. Böylece çalışma hayatının dışındaki bireyleri kapsamadığından siyasal ve etik açılardan sürdürülebilir olmayan, "küresel rekabet, teknolojik gelişme, tarımın hızla çözülüşü, aile yapısındaki değişimler, kadınların giderek daha yaygın bir biçimde çalışma hayatına katılmaları ve yaşanan nüfus gibi bir dizi yapısal nitelikli gelişme" ile de uyumlu olmayan, korporatist nitelikli geleneksel sosyal güvenlik sistemlerine alternatif olma iddiası da yinelenir (Buğra ve Keyder, 2021: 10-11). Çalışma hayatı temelli geleneksel sosyal politika modelinin kaza, hastalık, yaşlılık, düşkünlük ve işsizlik gibi sosyal risklere karşı belli bir güvence sağladığı kabul edilir ve fakat artık risklerden ziyade *belirsizliklerin* ağır bastığı bir dünyada yaşadığımız varsayılır.⁸ Gelire ne için ve ne zaman ihtiyaç duyulacağını önceden kestiremediği bir dünyada TG'nin -türlü belirsizliklere karşı- asgari bir güvence sağlayacağı ileri sürülür (Standing, 2020: 21-22). Dahası, sosyal politika merkezli bu eleştirilerin *geleneksel sol* yaklaşımların eleştirisiyle de birleştirildiği görülür: "[K]apitalist dünya görüşü [gibi] emek merkezli" değerleri olan, öyle olduğu için de "çalışma hayatıyla sınırlı olmayan topluma katılma imkanları üzerine düşünmeyi büyük ölçüde redde[den]..." oldukça arkaik bir sol tarifi de aynı "toplumcu" TG yaklaşımlarının iddiaları arasındadır. Bu eleştirel tarif öyle ileri bir noktaya taşınır ki, nakit gelir desteğini reddeden bir solun "özgürlük ve demokrasi gibi liberal değerlerle ilişkisini kopararak faşizan bir devletçilikle işbirliği içine girmeye razı" olduğu dahi ima edilir (Buğra ve Sınmazdemir, 2021: 90). Benzer bir bağlamda tartışma yürüten İnel (2021: 41) de TG'yi, "emek ve faydanın iki başat referans noktasını oluşturduğu" modern ve kapitalist tahayyülün eleştirisi olarak ele almakla kalmaz, iddiasını daha ileri bir noktaya taşır: Asgari gelir desteği ya da TG, "İktisat aklının ve piyasa toplumu önceliklerinin topluma hükmetmemeye başlaması ölçüsünde söz konusu olan yeni bir medeniyet... anlayışının küçük bir aracıdır" (İnel, 2021: 50). Anlaşılabileceği üzere TG'ye, alternatif bir sosyal politika aracı olmanın çok ötesinde, yeni bir uygarlık tasavvurunun ilk adımı olma özelliği atfedilmiştir. Bu tasavvuru, eskiye ait olanın, daha doğru bir ifadeyle çalışma hayatı merkezli geleneksel sosyal politika

⁸ Standing burada postmodernizmin en kitabı düsturlarından *kelebek etkisini* andıran, *bilinmezlikle* iç-içe geçmiş, ondan ayrıştırılması hiç de kolay olmayan bir belirsizlik tarifi yapar. Ayrıca hangi sosyal sorunun *risk* hangisinin *belirsizlik* ekseninde ele alınması gerektiği de açık değildir: İşsizlik bir sosyal risk iken, işsizlik kaygısının neden belirsizlikle açıklandığı ya da ikisi arasındaki farkın tam olarak ne olduğu izaha muhtaçtır.

aktörlerinin anlayabilmesi ise pek mümkün değildir. Nitekim "işçici"⁹ sendikaların, işçilerin hakları için mücadele etmekten vazgeçmesine yol açacağı endişesiyle TG'ye karşı çıkmaları da aslında bununla ilgilidir. Hatta bu karşı çıkış "insan doğası tembeldir" düsturunun sendikalarca da benimsenmiş olduğunu gösterir (Adaman vd., 2021: 216-217).

TG konulu en erken ve en ilginç çalışmalardan biri de Van der Veen ve Van Parijs'in (1986: 642-644) birlikte kaleme aldıkları ve TG'yi "komünizme giden yolda" sosyalist aşamaya bir alternatif olarak sundukları çalışmadır. Bahsi geçen çalışmada evrensel bir hibe olarak şartsız gelir desteği garantisi, sosyalizm gibi bir ara aşama olmaksızın, kapitalist toplumun içinden -bölüşüm ilişkilerinin ihtiyaca göre belirlendiği bir üretim biçimi olan- komünizme ulaşabilmenin araçları arasında gösterilir. Wright'ın (2005: 201-203) TG'yi "sosyalist bir proje" olarak ele aldığı makale ise TG'nin Marksizm'le uyumlu hale getirilmesine çaba sarf eden ve sosyal politika ile sınıflar mücadelesi arasındaki ilişkiye de değinen bir çalışma olarak öne çıkmaktadır. Adı geçen çalışmada TG, emeğin sermaye karşısında hem bireysel hem kolektif pazarlık gücünü artıran, kısmen de olsa emek gücünün meta-dışlaştırılmasını sağlayan, "sosyal ekonomi"¹⁰ yaratılmasına katkıda bulunduğu kapitalist üretim ilişkilerinin alanını daraltan, bu bağlamda da sosyalizmin inşasında olumlu etkileri olabilecek bir sosyal politika aracı olarak görülmektedir. Benzeri bir çabaya aynı yazarın başka çalışmalarında da rastlanabilir. TG sayesinde bakım işleriyle uğraşma, siyasal, sosyal veya sanatsal faaliyetlerde bulunma gibi faydalı ve üretken ancak gelir getirici olmayan işlere olan ilgi ve katılım artacak, bu da insanı kendi kendine yabancılaştıran ücretli işgücü olma zorunluluğundan kısmen de olsa uzaklaştıracaktır (Wright, 2004: 80-81). Dahası TG sayesinde kapitalizmin çalışma hayatına getirdiği bazı zorunluluklar hafifleyecektir. İnsanlar gelir güvenceleri olduğunda daha az çalışıp daha çok boş zaman tercihinde bulunacak, uzun çalışma saatlerini reddetme eğilimi kuvvetlenecektir.

Sosyalist/anti-kapitalist toplum tasavvurunun mücadelesizleştirilmesi veya kapitalizme karşı mücadelenin öznenin kolektif eyleminden kopartılması olarak düşünülebilecek yukarıdaki değerlendirmelerin istisna olmadığını, aksine TG'nin dayandığı sosyal politika anlayışına temel teşkil ettiğini de belirtmek gerekir. En önemli TG savunucularından biri olan Standing'e (2021: 24) göre işçi sınıfı sürekli küçülmüş, hatta bir daha geri gelmemek üzere yok olma sürecine girmiştir.

⁹ Burada yazar "labourism" sözcüğünü tercih etmiş olduğundan ilgili ifade Türkçeye "işçici" olarak tercüme edildi. Bu ifade ile sosyalistlere yönelik "dar sınıfçılık" ya da "sınıf indirgemeciliği" eleştirilerinin oldukça benzer bir içeriğe sahip olduğu belirtilmelidir.

¹⁰ Sosyal ekonomi, Wright'a (2005: 202) göre "...ayırt edici özelliği [kapitalizmin]kâr maksimizasyonu disiplinine veya [sosyalizmin] devletçi teknokratik rasyonalitesine tabi olmayan, [onun yerine] ihtiyaçların doğrudan kolektiviteler tarafından karşılandığı üretimdir". Bir tür komünal kooperatifler örgütlenmesi olarak düşünülebilecek bu modelde TG, sermaye birikiminin bir kısmının kendiliğindenci taban örgütlerine aktarılmasının aracı olarak düşünülür.

Dolayısıyla işçi sınıfının primlerine dayanan bir sosyal güvenlik sisteminin geleceği yoktur. İşçi sınıfının olmayacağı bir gelecekte ise çalışan bireyler işverenlere TG aracılığıyla *bayır* diyebilecek, bu sayede işverenlerce istismar edilmekten kaçınabileceklerdir (Buğra, 2020; Standing, 2020: 2). Aynı savın benzer bakış açısından ve fakat daha kuramsal bir arka plana dayanılarak ileri sürüldüğü çalışmalar da vardır. Özgürleşme, özel mülkiyet ve mülksüzleşme nosyonları etrafında yürütülen başka bir tartışmada, hayatını idame ettirebilecek bir gelir düzeyine sahip olmayan insanların mülk sahiplerinin zorlamasıyla ve onlara tabi bir biçimde çalışmasının kaçınılmaz olduğu, bunun da insanın kendisi üzerindeki kontrolünü başkalarına devretmesi anlamına geldiği vurgulanır (Widerquist, 2013: 31-35). Dolayısıyla TG, kapitalist emek sürecinin insanı kendi emeğine ve emek sürecine yabancılaştırıcı etkilerini ortadan kaldırma gibi ancak ve ancak komünist tahayyülde yer alabilecek iddiaları olan, son derece radikal bir öneri olarak sunulur.

TG yaklaşımlarının sosyal yardımlarla sınırlı olmayan, sosyal politikanın bütününe yönelik bir alternatif önerdikleri, hatta bu önerinin yurttaşlık hukukundan meta-dışılaştırmaya ve yer yer anti-kapitalizme kadar uzanan siyasal, etik ve felsefi iddialara sahip olduğu yukarıda ifade edildi. Takip eden bölümde ise bu iddiaların gereğinin ne ölçüde yerine getirilebildiğine dair eleştirel bir tartışma yürütülecektir.

KG Yaklaşımlarının Eleştirisi

Temel İhtiyaçların Karşlanması İddiası Üzerine

İlk TG uygulaması Bolsa Familia programı kapsamında 2004 yılında Brezilya'da uygulamaya geçirilmiş, mutlak yoksulluk altında yaşayan kesimlere düzenli ödeme yapılması öngörülmüştür. Uygulama yıllar içinde genişletilmiş, 2010 yılında toplamda 12 milyon aileye hane başına aylık 115 Dolar tutarında ödeme yapılmıştır (BBC, 2010). Aynı yıl asgari ücret ise aylık 510 Realdir. (Berg, 2010: 4-5).¹¹ 2020 yılında aylık TG ödemesinin ortalama 34 Dolar (NPR, 2020), buna karşın asgari ücretin ise 209 Dolar civarında olduğu anlaşılmaktadır. (Agência Brasil, 2020; Câmara Dos Deputados, 2020).¹²

TG İran'da 2011 yılından itibaren uygulanmaktadır. Bu uygulamada yurttaşların kişi başına aylık 455 bin Tümen, yani 45 Dolar civarında nakit ödeme almaları ve fakat ödemelerin tamamının hane reisinin hesabına yatırılması öngörülmüştür (Tabatabai, 2012: 285, 293-294). Bu miktar, İran Araştırma

¹¹ 510 Real 2010 yılındaki Amerikan Doları-Brezilya Reali paritesi temel alındığında 290 Dolar karşılık gelmektedir. Parite verilerine "Investing.Com" sitesi aracılığıyla ulaşmak mümkündür.

¹² Brezilya'da asgari ücret 10 yıl içerisinde yüzde 100'e yakın bir oranda artırılmış olmasına karşın miktarın dolar cinsinden düştüğü görülmektedir. Bu durumun esas sebebi Realin Dolar karşısındaki aşırı değer kaybıdır. Realin aşırı değer kaybetmesi aynı zamanda nakit desteğinin de yıllar içinde dolar cinsinden azalmasına yol açmıştır.

Merkezinin verilerine göre aynı yıl 149,5 Dolar olan asgari ücretin (İRAM, 2022) yaklaşık olarak üçte birine karşılık gelmektedir. 2023 yılındaki verilere bakıldığında ise gelir gruplarına göre bir ödeme yapıldığı, ülke nüfusunun yüzde 10'luk en yüksek gelir grubunda olanlar hariç olmak üzere, kalan yüzde 90'lık kısmın 300 bin ya da 400 bin Tümen gelir desteği aldığı anlaşılmaktadır (İRNA, 2023). Bu miktarların dolar cinsinden karşılığı ise, sırasıyla, yaklaşık olarak 7 ve 9,5 Dolar'dır.¹³ İran'da asgari ücretin son iki yıldaki seyrine bakıldığında ise yine sırasıyla 157 ve 125 Dolar civarında seyrettiği anlaşılmaktadır (İRAM, 2022; NTV, 2023).

TG tartışmalarında önemli bir yeri olan Finlandiya'daki pilot uygulamalardan da mutlaka bahsetmek gerekir. Öncelikle 2017 ve 2018 yıllarında yürütülen bu uygulamalarda 560 Euro tutarındaki aylık TG ödemesi (De Wispelaere, 2018: 399; Esenlikçi ve Engin, 2021: 253, 257) ücret düzeylerinin bir hayli gerisindedir, zira Finlandiya'da 2018 yılında ücret ortalamaları yüksek vasıflı çalışanları için yaklaşık olarak 4788, düşük vasıflı çalışanlar için ise 2231 Dolar'dır (Take-Profit, t.y.). 2018 yılındaki en düşük ücretin 1190 Euro olduğu yönünde verilere de rastlanmaktadır (Vizemnet, t.y.) Ayrıca 2022 yılı verilerine göre temizlik ve konut inşaatı gibi düşük vasıf gerektiren işler için bile saatlik asgari ücret 11 Euro'nun üzerindedir (InfoFinland, 2023).

Hindistan'da 2011 ve 2012 yıllarında yürütülmüş ve yoksullukla mücadelede başarılı olduğu kabul edilen iki ayrı pilot uygulamaya da değinmek gerekir. Bu uygulamalarda yetişkinlere ilk altı ay için 200 ikinci altı ay için 300, çocuklara ise ilk altı ay için 100 ikinci altı ay için 150 Rupı ödeme yapılmıştır (Perkiö, 2014: 6-7). Sözü edilen yıllarda pilot uygulamaların yürütüldüğü Madhya Pradesh eyaletinde en düşük asgari ücret tarım sektöründe günlük 85 Rupı, bazı sektörlerde ise 129 Rupı civarındadır (Paycheck.in, 2011, 2012). Namibya'daki 2008-2009 yılları arasındaki uygulamalarda ise her bir kişiye aylık 100 Namibya Doları (N\$)¹⁴ ödenmesi uygun görülmüştür (Perkiö, 2014: 5). Aynı dönemde tarım sektöründeki asgari ücret saat başına 2,87 N\$, aylık ise yaklaşık 500 N\$ civarındadır (Wageindicator, 2013). Üstelik Namibya'da TG ödemelerinin sadece 60 yaş altı yurttaşlara yapıldığını da ifade etmek gerekir.¹⁵

¹³ İran'daki nakit desteğinin yıllar içinde kayda değer oranda düşmesinin en önemli sebeplerinden biri hiç kuşkusuz İran'ın ulusal para birimi Tümenin Dolar karşısında yaşadığı değer kaybıdır. Bunun dışında ücretlerin nominal olarak kayda değer oranda arttırıldığı ve fakat nakit transferlerinin hemen hemen aynı düzeyde kaldığı dikkat çekmektedir. Son olarak 2023 yılına ait verilerin dolar cinsinden karşılığının "Investing.Com" sitesi aracılığıyla tarafımızdan hesaplandığı da belirtilmelidir.

¹⁴ *Big Coalition Namibia* girişiminin web sitesinde ise aylık TG miktarı 80 N\$ olarak ifade edilmiştir (BIG, 2020).

¹⁵ Herkese düzenli nakit transferi olma iddiasını taşıyan TG uygulamalarında herkese ödeme yapılması gerçekten istisnadır. Sadece Alaska'da böyle bir uygulamanın varlığından bahsedilebilir. Buna karşın, Hindistan ve Namibya'nın yanında, Kanada, Hollanda ve Büyük Britanya'daki pilot uygulamalar da yoksul kesimle sınırlandırılmıştır (Coote, 2018: 749).

Konuyu Türkiye özelinde ele almaya geçmeden önce, son olarak, Alaska'daki uygulama değerlendirilebilir. TG ABD'nin Alaska eyaletinde ilk defa 1970'li yılların sonlarında gündeme gelmiş, 1982'de ise günümüzde de devam eden uygulamaya dönüşmüştür. Buna göre en az bir yıldır Alaska'da yaşayan herkes Alaska Daimi Fonundan (Alaska Permanent Fund) yararlanma hakkına sahiptir. Fonun, dolayısıyla da TG'nin, finansmanı petrol gelirlerinden sağlanmakta olup, bir anlamda yer altı zenginliklerinden yurttaşlara kâr payı verme ilkesinin temel alındığı görülmektedir. TG miktarı petrol gelirinin seyrine göre değişiklik gösteriyor olsa da, kişi başına yapılan yıllık ödemelerin, bazı istisnalar dışında, 1000 ile 2000 Dolar arasında seyrettiği anlaşılmaktadır. Ancak zengin sayılabilecek bir eyalet olan Alaska'da, 1982-2016 yılları arasında, TG miktarının kişisel gelir içerisindeki payı en fazla yüzde 6'nın biraz üzerine çıkabilmiştir (Beken, 2021: 164-166; Erçel, 2019; Yapıcı & Karabulut, 2018: 370-372).¹⁶ Ayrıca asgari ücretin 1982'de dahi saatlik 3,80, günümüzde ise 10 Doların üzerinde civarında olduğu düşünüldüğünde (U.S. Department of Labor, 2023) TG'nin kişisel gelir kalemleri içerisinde neden büyük bir orana tekabül etmediği daha iyi anlaşılmaktadır.

Türkiye'de yapılmış en erken ve en kapsamlı nakit desteği çalışmalarından biri Buğra ve Sınmazdemir'in (2021: 102-107) çalışmasıdır. 2003 yılı verileri esas alınarak yürütülmüş çalışmada geliştirilen yirmi dört ayrı nakit desteği senaryosu için belirlenen dört ayrı destek düzeyi arasında en yüksek olanı (112 Dolar) dönemin asgari ücret düzeyinin ancak yüzde ellisine tekabül edecek, senaryoların en kapsayıcı olanı da nüfusun % 22'sini kapsayacak düzeyde tutulmuştur. Ayrıca sözü edilen çalışmada makul olan senaryonun nüfusun yaklaşık yüzde 14'ü için aylık 65 Dolarlık bir ödeme olacağı, bunun da net asgari ücretin yüzde 30'una karşılık geldiği ifade edilmiştir. Bunun dışında senaryoların tamamında desteğin birey değil hane bazlı yapılmasının öngörüldüğü de mutlaka belirtilmelidir. Buğra ve Sınmazdemir'in çalışmasındaki parametre ve senaryoların 2018 yılındaki ekonomik koşullara uyarlandığı bir projeksiyonda (İrzık, 2018) ise, TG'nin, yine hane bazlı olarak, aylık 90 Dolar olabileceği ileri sürülmüştür. Oysaki 2018 yılında Türkiye'de net asgari ücret 1602 TL, bu meblağın yıl sonundaki dolar cinsinden karşılığı ise 356 Dolar civarındadır. 2020 yılında yapılmış bir başka projeksiyonda ise AÇSHB bünyesindeki sosyal yardım harcamaları temel alınmak suretiyle bir karşılaştırma yapılmakta, buna göre halihazırdaki sosyal yardımlardan yararlanan 3,5 milyon haneye aylık 1000 TL'lik bir TG ödemesi yapılması önerilmektedir. Hane sayısının artırılıp 7 milyona çıkarıldığı diğer senaryolar için ödenmesi öngörülen TG miktarları ise yine hane bazlı olmak üzere, aylık 500 TL ve 750 TL'dir (Seçkiner-Bingöl, 2020: 5).

¹⁶ Bunun tek istisnası başta ABD ekonomisi olmak üzere neredeyse tüm dünyayı etkileyen krizin ekonomik daralmaya yol açtığı 2008 yılıdır. 2008'de Alaska eyalet yönetiminin yurttaşların alım gücünü yükseltmek ve krizin etkilerini hafifletmek amacıyla TG oranlarını yükselttiği ve yapılan ödemenin 3000 Doların üzerine çıktığı görülmektedir. Yine 2008'de TG'nin kişisel gelir içindeki payı da yüzde 10'un üzerine çıkmıştır (Beken, 2021: 165).

Yukarıdaki ülke örneklerinden hareketle, TG önerileri ve uygulamalarında ödenen ya da ödenmesi öngörülen meblağların temel ihtiyaçları karşılamaya yetmeyeceği ve TG'nin aslında ücrete alternatif olarak değil onun tamamlayıcısı olarak kurgulandığı anlaşılmaktadır. Dahası bazı ülkelerde birey değil hane bazlı ödemeler yapıldığı, bazı ülkelerde nakit desteği kapsamına alınan bireylerin istihdamda olmayanlar arasından seçildiği, başka bazı ülkelerde ise ödeme alacak olanlara yaş sınırı koyulduğu dikkat çekmektedir. Sonuç olarak *istihdam ilişkilerinden tamamen bağımsız* bir biçimde *herkese* ve *temel ihtiyaçları karşılayacak* bir meblağa tekabül edecek kadar ödeme yapılmasını öngören bir TG uygulaması ya da önerisine rastlamak mümkün değildir (Coote, 2018: 749-750). Dolayısıyla kapsamlı bir sosyal politika önerisi sunmak ya da ücretli çalışmanın eleştirisine girişmek bir yana, henüz TG'nin tanımında dahi bir mutabakat bulunmamaktadır.

Ücretli Çalışmadan Özgürleşme İddiası Üzerine

Çalışma hayatı merkezli olmayan bir sosyal politika aracı olmasına rağmen, TG'nin pratikteki meşruiyeti çalışma hayatı ve istihdam ilişkileri aracılığıyla kurulmaktadır. Şöyle ki "...[TG] miktarın[ın]... çalışmayı reddetme[yi] teşvik edecek kadar yüksek olmaması..." gerektiğinin altı çizilmekte (Buğra ve Sınmazdemir, 2021: 97), TG'nin tembelliğe yol açtığı iddialarının temelsiz olduğu ifade edilmektedir (Buğra, 2020; Widerquist, 2018: 65, 103). Bir başka TG savunusunda ise "temel gelir[in] düşük bir miktarda olduğu [ve] [i]nsanların yüzde 99'u[nun]..." temel bir güvenceyle yetinmeyeceği belirtilmektedir (Standing, 2021: 33). ABD'de Stackton'da yürütülen bir diğer çalışmada ise, düzenli gelir desteğinin istihdam üzerindeki etkisi, destek alan ve almayan iki grup üzerinden karşılaştırmalı olarak incelenmiş ve gelir desteğinden yararlananların tam zamanlı bir işte istihdam edilme oranının bir yıl içinde yüzde 28'den yüzde 40'a çıktığı, dolayısıyla istihdamı azaltmak bir yana TG'nin istihdamı özendirici etkilerinin olduğu kaydedilmiştir. (VOX, 2021). Örnekler artırılabilir. Buna karşın nakit transferini istihdam şartından bağımsızlaştırmak gibi bir iddiayla sosyal politika yazınında - deyim yerindeyse - taarruza geçen bir yaklaşımın, gelen ilk eleştiride "TG'nin istihdam kaybına yol açmayacağı" (Buğra, 2020) mevzisine çekilmesi dikkat çekicidir. Oysaki sosyal harcamalar ile çalışma mefhumu arasındaki bağı koparmak gibi bir amacı öne çıkaran bir sosyal politika yaklaşımında ekonomik gerekçelere sığınmaması daha tutarlı olurdu. Benzer biçimde çalışma hayatından, dolayısıyla da geleneksel sosyal politika anlayışından kopuş vaat eden bir sosyal politika anlayışının, üstelik bu kopuş etik ve siyasi bir temelde ele alınmışken, tam tersini benimsemesi gerekirdi. TG ücreti ikame eden değil onu tamamlayan bir ek ödemeye karşılık geliyorsa bu, istihdamdan bağımsız bir sosyal politika aracı olma iddiasının pratikte karşılığının olmadığını, dahası, TG'yi yeni ya da radikal yapan en önemli özelliğinin boşa düştüğünü gösterir. Tanıma ilişkin iddialar ile pratik sonuçlar arasındaki böylesi bir tutarsızlığın ise ontolojik çelişki ihtiva ettiği açıktır. Bu iki çelişki tanımdaki radikal

iddiaların lehine aşılacağı sürece, TG ile geleneksel nakdi sosyal yardım mekanizmaları arasındaki farklar tali kalacaktır.¹⁷

TG insanların geçimlerini sağlayacak, dolayısıyla onları ücretli istihdam ilişkilerinden özgürleştirecek kadar yüksek bir nakit transferine tekabül etmemektedir. Dahası TG'ye yönelik eleştirilere karşı argüman geliştirilirken, hemen her defasında çalışma hayatına ve ücretli istihdama atıfla yanıtlar verildiği, bir diğer ifadeyle çalışma hayatından kopulmadığı ortaya çıkmaktadır. Bu iki çelişkinin dışında, TG lehindeki yaklaşımların diğer çelişkilerine de dikkat çekmek yerinde olacaktır. Bunların başında TG aracılığıyla ekonomiyi canlandırma argümanı gelmektedir. Hiç kuşkusuz bireylerin aylık gelirinin düzenli olarak artırılması iç talebi yükseltecek, bu da özellikle daralma dönemlerinde ekonomiyi kısmen de olsa rahatlatacaktır (Buğra, 2020). Ancak mutlaka belirtilmesi gerekir ki, böyle bir ekonomik iyileşme sadece TG aracılığıyla değil, nakit transferi odaklı geleneksel sosyal politika araçlarıyla da sağlanabilir. Kaldı ki iç talebin artırılması yoluyla ekonominin canlandırılması zaten Keynesyen modelin bir ilkesi ve uygulamasıdır. Dolayısıyla burada TG'ye özgü bir iddia ya da sadece onun aracılığıyla başarılabilecek bir kazanımdan bahsedilemez.

Yoksul Damgasını Ortadan Kaldırma İddiası Üzerine

TG aracılığıyla yoksulları damgalamayan bir gelir desteği politikasının hayata geçirilebileceği (Davutoğlu, 2011: 214), böylece kamu kaynakları aracılığıyla klientalist ilişkiler tesis edilmesinin de önüne geçilebileceği (Yuvalı, 2018: 398-399) gibi argümanlara da sıkça rastlanmaktadır. Gerçekten de yetkililerin hane ziyareti aracılığıyla gelir testi yapmadığı, kimin ne kadar sosyal yardım hak ettiğinin ya da hak edip etmediğinin -objektifliği de tartışmalı- birtakım kıstaslar konularak belirlenmediği bir sosyal politika aracı olarak TG, damgalanma sorununa ve klientalist ilişkilere karşı işlevsel olabilirmiş gibi gözükmektedir. Ancak burada gözden kaçırılan iki noktayı dile getirmek gerekir. Birincisi sosyal yardımların hakkaniyetli olmaması, bu yardımlardan kimlerin faydalanacağına belirlenmesinde birtakım zorluklar yaşanması ya da yoksul haneleri damgalarcasına yapılan gelir testi uygulamaları sosyal yardıma ya da geleneksel sosyal politikaya içkin, kaçınılmaz, değiştirilemez sorunlar değildir. Bunların değiştirilmesini, iyileştirilmesini talep etmek yerine, uygulamaları topyekun ortadan kaldırmayı teklif etmek ve ortadan kaldırılanın yerine toplumun en zengin ve en yoksul kesimlerine eşit miktarda ödeme yapılmasını önermek de etik açıdan en azından bir o kadar tartışmalıdır

¹⁷ Nakdi sosyal yardımlara şu iki şarttan en az birinin eşlik ettiği bilinmektedir: Çalışamayacak durumda olanlarla sınırlı olmak ve desteğin işgücü piyasalarından çekilmeyi teşvik etmeyecek bir düzeyle sınırlanmasına azami özen göstermek. TG toplumun tüm fertlerine düzenli ödeme yapmayı vaat ettiğinden birinci şartın üzerinden atlamayı başarıyorsa da, ikinci şarta takılmış, bir başka deyişle kapitalizmin sosyal yardımlara koyduğu sınırı -en azından pratikte- aşamamıştır.

(Pavanelli, 2019: 3).¹⁸ İkincisi ve daha önemlisi, sınıflar mücadelesinin rolüne atıfta bulunmaksızın sadece tabanın alım gücünü yükseltme stratejisine dayalı bir sosyal politika aracının bahsi geçen damgalanma sorununu -kısmen dahi olsa- çözme kapasitesinden söz etmek tartışmalıdır. Mutlak yoksulluğun hafifletilmesi önemli olmakla birlikte, yoksullar yoksulluğu sadece mutlak olarak değil görece olarak da deneyimler. Dahası yoksullaşma sadece bireysel algı meselesi de değildir. Gelir eşitsizliğindeki makasın açıldığı bir sosyo-ekonomik düzende birey, mutlak yoksulluğu azalsa dahi ve kendisini yoksul olarak hissedip hissetmemesinden bağımsız olarak, yoksuldur ve o damgayı da sırtında taşıyacaktır.

Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliğini Azaltma İddiası Üzerine

TG'nin toplumsal cinsiyet eşitsizliğine karşı mücadelede işlevsel olabileceği yönündeki iddialara da değinmek gerekir. Hane bazlı nakit transferlerinde gelirin genel olarak aile reisi olan erkekte toplandığı, dolayısıyla hanenin toplam alım gücü yükselse dahi bu durumun kadın yoksulluğunu azaltmadığı, hatta aksine aile içindeki toplumsal cinsiyet eşitsizliğini daha da artırabildiği bilinmektedir. TG'nin ise hane değil birey bazlı olduğundan, hane içi eşitsizlikleri yeniden üreten bir destek mekanizması olmadığı ileri sürülmektedir (Davutoğlu, 2011: 213). Buna ek olarak TG'nin sağladığı gelir güvencesi sayesinde, kadınlar tarafından üstlenilen ve ücret karşılığı yapılmayan bakım işleri ile yine herhangi bir kazanç getirmeyen diğer işlere olan talebin artacağı (Standing, 2020: 35-36), bunun da görünmeyen ve itibarsızlaştırılan kadın emeğini toplumun gözünde daha değerli kılacağı varsayılmaktadır.

Ancak bazı saha araştırmaları yukarıdaki iddiaların tersini teyit etmiştir. Hollanda menşeli bir araştırmada TG'nin geleneksel aile içi rolleri güçlendiren bir etkisinin de olacağı (Robeyns, 2001: 103-104), dahası, bu rollerin güçlenmediği ve ekonomik bağımsızlık sonucunun ağır bastığı durumlarda dahi kadınların aile ve kariyer arasında seçim yapmak zorunda bırakılmalarıyla ilgili adaletsizliğin devam edeceği belirtilmiştir (Kymlica, 1990'dan aktaran Robeyns, 2001: 101). Benzer bir durum TG yaklaşımlarının sıklıkla atıfta bulunduğu Finlandiya örneği için bile geçerlidir (Ylikännö and Olli Kangas, 2021: 58). Ayrıca belirtilmesi gerekir ki, ücretsiz bakım işlerinin daha itibarlı hale gelmesi kadın özgürleşmesinin önünü açması bir yana, kadının bakım işleriyle daha çok özdeşleşmesinin, dolayısıyla da eve kapanmasının da bir aracı olabilir.¹⁹

¹⁸ Bu yöndeki eleştiriler "TG'den yararlananlar yoksullardır" (Birnbaum, 2019: 509) argümanı ile karşılanmaya çalışılıyor ve yoksullardan zenginlere doğru bir kaynak transferinin söz konusu olmadığı ifade ediliyorsa da, bu durum yukarıda bahsi geçen *etik* sorunu ortadan kaldırmaz, zira konusu etik olan eleştiriler -tıpkı TG yaklaşımlarının geleneksel sosyal yardım eleştirilerinde olduğu gibi- sonuç odaklı değildir.

¹⁹ TG çalışma ilişkilerinin dışından bir gelir desteği önerisi olarak erken 19. yüzyılda gündeme gelen *aile ücreti* talebiyle kısmen de olsa örtüşmektedir. Aile ücreti kadınların erkeklerle eşit koşullarda istihdam edilmelerinin önünü açacak düzenlemeler yerine, erkek

Çevre Dostu bir Sosyal Politika Aracı Olma İddiası Üzerine

Son olarak TG lehindeki yaklaşımlar arasında *daha az iş-daha az istihdam-daha az ekolojik yıkım* olarak tarif edilebilecek görüşlerin olduğunu da hatırlatmak gerekir. Buna göre TG sağladığı gelir garantisi aracılığıyla, insanların büyümeye dayalı paradigmanın dışına çıkabilmelerine ve çevreye daha az zararlı yaşam biçimlerini deneyimlemelerine olanak tanıyacak, böylece insanlar da ekolojik değerlerle daha fazla ilgilenebileceklerdir (Boulanger 2010, Schachtschneider 2012 ve Goodin 2001'den aktaran Seung-Yoon Lee vd., 2020: 2). Oysaki toplam tüketimi artıran işlevi dolayısıyla TG'nin çevresel yıkıma yol açan yönlerine dikkat çeken çalışmalar (Anderson 2009'dan aktaran Seung-Yoon Lee vd., 2020: 2) da vardır. Dolayısıyla, bu konuda bir mutabakat olduğunu ileri sürmek mümkün değildir. Ayrıca, TG sayesinde çevreye zarar veren işlerde daha az çalışılacağı, öyle olduğu için de çevrenin daha az kirleneceği gibi iddiaların aksine işaret eden araştırmalar (Howard 2019'dan aktaran Seung-Yoon Lee vd., 2020: 2) bir an için yok sayılsa dahi, söz konusu iddiaların sadece TG aracılığıyla gerçekleşebileceği öne sürülemez. Çünkü böyle bir durumda TG'nin yaptığı etkinin bir benzerinin çalışma saatlerinin kısıtlanması yoluyla sağlanması da mümkündür. Üstelik daha kısa çalışma saatlerinin çevre üzerindeki baskıyı azaltılabileceğine dair birtakım kanıtlar mevcutken, TG lehine böyle bir kanıtın varlığından bahsedilemez. Çalışanlar için daha fazla boş zaman ve çevre üzerindeki baskının azaltılması isteniyorsa, çalışma sürelerinin kısıtlanması bu hedeflere ulaşmada TG'den çok daha tercih edilebilir bir seçenektir (Dimick, 2017: 513-514).

Neoliberalizmin Sınırları İçinde bir Sosyal Politika Aracı Olarak Temel Gelir

Neoliberalizmin en temel üç ilkesi mali ve ticari serbestleştirme, devletin yeniden bölüşümcü ve korumacı rollerinin sınırlandırılması ve kamusal mülkiyetlerin özelleştirilmesi olarak tarif edilebilir. Sosyal devletin ya da sosyalizmin daha önce meta-dışlaştırdığı alanları yeniden metalaştırmak gibi bir amaç doğrultusunda uygulanan bu üç ilkenin işçi sınıfının tarihsel kazanımlarının aleyhine kapitalist sınıfların ise lehine olduğu ya da -aynı anlama gelecek şekilde- sosyal devletin sağladığı kısmi sınıfsal uzlaşmayı taraflardan ikincisinin çıkarına olacak şekilde bozduğu açıktır. Aşağıda neoliberalizm sosyal politika ve TG ilişkisi bağlamında ve birkaç alt-başlık halinde ele alınacaktır. Bu alt-başlıklar, ekonomik büyümenin istihdama yansımaması nedeniyle işsizliğin kronikleşmesi, bu sorunun neoliberal paradigma içerisinde sürdürülebilir kılınmasını öngören esnek ve güvencesiz istihdam biçimlerinin yaygınlaştırılması, sendikal örgütlenme başta olmak üzere

işçiye ailesini geçindirecek düzeyde bir ücret ödenmesi talebidir (Etiler, 017: 25-26). Böylece kadınların işgücü piyasasından çekilerek yeniden ev işlerine dönmeleri meşrulaşacak, hatta "eş olmayı bir kariyer olarak tercih etmeleri teşvik edilmiş" olacaktır (Ünlütürk, 2021).

kolektif hakların geriletilmesi veya işlevsizleştirilmesi ile işçinin ücrete olan bağımlılığını azaltacak sosyal harcamaların sınırlandırılması ve yeniden düzenlenmesidir.

İşsizlik, Ücret, Emek Süreci ve Temel Gelir

Keynesyen dönemin en temel ekonomi politikalarından biri hiç kuşkusuz tam istihdam yoluyla toplam talebin yukarıya çıkarılmasıdır. Bu, bir yandan devletin bir girişimci olarak piyasada yer almak suretiyle istihdam yaratması veya özel sektörü istihdam yaratmaya teşvik etmesi gibi ekonomik temelli müdahaleler (Townsend, 2004: 38-39), diğer yandan sendikal örgütlenmenin önünün açılması aracılığıyla kolektif hak ve özgürlüklerin genişletilmesi olarak tarif edilebilecek düzenlemeler yoluyla gerçekleşir. İşsizliğin kayda değer oranda azaltılması ve yedek işgücü ordusunun ücret düzeyleri üzerinde yaratacağı baskının hafifletilmesi hedeflenir. Böylece işçi ücretlerinin serbest piyasadaki arz-talep dengesinin, başka bir ifadeyle, işçinin kendisini fiziksel olarak yeniden üretebileceği düzeyin üzerinde belirlenebilmesinin önü açılmış, ekonomik işleyişin hayatın her alanını metalaştırma sürecinin ise önü kesilmiş olmaktadır (Yaşar ve Yenimahalleli- Yaşar, 2012: 71). Dolayısıyla Keynesyen dönemin sosyal devlet anlayışında istihdam ve ücret düzeyleri arasında pozitif yönlü bir korelasyon olduğu kabul edilir. Ayrıca ne işsizlik ne de düşük ücret düzeyleri işgücü piyasasının olağan işleyişinin bir sonucu olarak görülür. Aksine her ikisi de kısmen de olsa çözülebilir sosyal sorunlar olarak kavranır. Çözüm devletin ekonomide tam istihdam seviyesine varılınca kadar iç talep düzeyini yükseltecek politikalar uygulamasıdır (Işıklı, 1993: 753).

Neoliberalizm ise ontolojisi gereği istihdam ve ücret gibi konuları ekonomik alana havale eder ve bu alana yapılacak kamusal müdahaleleri kesin bir biçimde reddeder. Bir bakıma 19. yüzyılın liberal ekonomi modeli 20. yüzyılın son çeyreğinden itibaren geri çağırılır. Dolayısıyla neoliberal tasavvurda işsizlik ve düşük ücret piyasanın kendi işleyişi içinde ortaya çıkan, doğal, öyle olduğu için de yine piyasanın kendi işleyişi içerisinde, ekonomik büyüme aracılığıyla çözülebilecek ekonomik sorunlardır. Dahası, işsizlik ile ücret arasında negatif yönlü bir korelasyon olduğu da iddia edilir. Bu, piyasadaki arz-talep dengesinin üzerinde belirlenmiş bir ücret düzeyinin istihdamı düşüreceği, işsizliği ise artıracığı varsayımına dayanır. Bu tür varsayımların 1970'li yılların sonlarından 1990'ların ortalarına kadar peyderpey tüm dünyaya yayıldığı söylenebilir. Bu süreçte, devlet ile piyasa iki karşıt aktör olarak kabul edilmiş, devlet müdahalesinin sorun, serbest piyasanın ise çözüm olduğu varsayılmıştır (Fine, 2001: 135-136; Öniş ve Şenses, 2005: 264). 1990'ların ortalarından itibaren ise bahsi geçen varsayımın revize edildiği görülmektedir. Neoliberalizmin yarattığı sosyal sorunların büyümesi, Washington Konsensüsünün sürdürülebilir olmadığı kanaatini güçlendirmiş, böylece neoliberalizmin bazı açılardan yeniden yapılandırılması anlamına gelen Post-Washington Konsensüsü doğmuştur. Burada iki noktaya dikkat çekmek gerekir: Öncelikle neoliberalizmi krizden çıkış reçetesi olarak sunanlarla -eskinin

sosyal devletini diriltmeksizin- ona yeni bir kimlik kazandırmaya çalışanlar aslında aynı öznelerdir ve iki *konsensüs* arasında kayda değer bir ayrışma söz konusu değildir.²⁰ İkinci olaraksa yoksulluk Post-Washington Konsensüsünün ardından yeniden sosyal politikanın konusu haline gelmiş olsa dahi, bu sefer başka bir yol benimsenmiştir. Buna göre devlet artık geleneksel sosyal devlet gibi değil, piyasa ile uzlaşma içinde, onu sınırlandırarak değil, aksine daha etkin işleyişini sağlamak üzere bölüşüm ilişkilerine müdahale edecektir. Bir diğer ifadeyle devlet-piyasa ilişkisinde ibreyi devlete doğru *aşırı* büken anlayışla net bir ayrışma, piyasa-devlet karşıtlığından *piyasa için devlet* ilkesine geçiş söz konusudur (Stiglitz, 2007). Yeni dönemde, temel varlık veya servet dağılımını değiştirmeyen ve mülkiyet yapılarıyla ilgili eşitsizliklerin üzerinden atlayan bir yoksullukla mücadele programı önerilmiş (Öniş ve Şenses, 2005: 265), piyasaya ve üretim noktasına doğrudan bir müdahale ise gündeme gelmemiştir.

Bahsi geçen dönem, aynı zamanda, istihdamdaki artışın ekonomideki büyümenin gerisinde kaldığı, esnek ve güvencesiz çalışma ilişkilerinin yaygınlaşmasıyla da *çalışan yoksulluğu* kavramının sosyal politika yazınına girdiği bir dönemdir. İstihdam dışı yollarla, esas olarak da aynı ya da nakdi yardım mekanizmalarıyla yoksulların desteklenmesi, bir diğer ifadeyle yoksulluğun yönetilmesi ya da makul düzeyde tutulması eğilimi de yine aynı dönemin çıktısıdır. TG ise, gerek ücretlerin görece yüksek olduğu, çalışanlara güvenceli bir çalışma hayatının sağlandığı ve kamunun istihdam yarattığı bir ekonomik modelin bir daha geri dönmeyeceği (Standing, 2020: 14), yaşam boyu ve tam zamanlı istihdamın 21.yy'de herkes için değil ancak bir azınlık için geçerli olabileceği (Van Parijs, 2018: 18-19) ya da yoksullukla mücadelede istihdam temelli müdahalelerin sonuçsuz kaldığı/kalacağı (Buğra ve Sinmazdemir, 2021: 91-92) gibi iddialarıyla, gerekse de bir önceki bölümde ele aldığımız *makul* miktarları aşmayan bir nakit desteği olması dolayısıyla bu eğilimle uyumludur. TG ücretle doğrudan ilişkilenebilir bir sosyal politika aracı olduğundan emek ile sermayenin karşı karşıya geldiği ilk yer olan üretim noktasına müdahale etmeyi, deyim yerindeyse, ıskalar. Hatta ıskalamakla da kalmayıp, yoksul çalışanların varlığını verili, kaçınılmaz bir durum gibi kabul edip, çözümünü de çalışma hayatının, dolayısıyla da ücretlere müdahale etme stratejisinin dışında bir yerde arar.²¹ Reel ücretlerin artırılması yerine nakit desteği

²⁰ Post-Washington Konsensüsünün özneleri -tıpkı Washington Konsensüsünde olduğu gibi- G-8 ülkeleri, Dünya Bankası, IMF ve Dünya Ticaret Örgütü gibi emperyalist ülke veya kuruluşlardır.

²¹ *Çalışan yoksulluğu* neoliberal dünyanın en yakıcı olguları arasındadır. Reel ücret düzeylerinin düzenli olarak düşürülmesi ve çalışanların alım gücünün azalması, neredeyse dünya genelinde, neoliberal dönüşümün bir çıktısı olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu çalışmada çalışan yoksulluğunun gündeme alınmasına değil, sosyal politikanın bu sorunu çalışma ilişkileri içinde çözme iradesinden yoksun bırakılmasına itiraz edilmektedir. Çalışan yoksulluğu ile ilgili kıymetli bir çalışma için Erdoğan ve Kutlu'nun (2014) çalışması incelenebilir.

önerilmekte, bir başka ifadeyle, alım gücünü ücret dışı bir kanaldan yükseltme stratejisi benimsenmektedir ki; bu, ücret-artı değer ilişkisine dokunmamak, ücret seviyelerini verili durum olarak kabul etmek, dolayısıyla da gayri iradi bir biçimde de olsa neoliberalizmin sosyal politikaya çizdiği sınırları kabul etmek anlamına gelmektedir.

Ücret-artı değer ilişkisini ıskalamanın kaçınılmaz bir sonucu olarak, TG yaklaşımları işin, işyerinin ve emek sürecinin dönüşümüne dair de bir projeksiyon sunmazlar (Dimick, 2017: 500). Daha doğru bir ifadeyle sundukları projede, eğer bir dönüşüm olacaksa, o dönüşümün kapitalist üretim ilişkilerinin dışındaki bir sosyal politika aracı tarafından, üretim araçlarının mülkiyetine veya emek sürecinin yönetimine dokunmaksızın sağlanabileceği varsayılır. Bu beklenti veya iddia, yine gayri iradi de olsa, neoliberal dönemin sosyal politika anlayışıyla uyumludur, zira sermayenin emek üzerindeki egemenliğini ya da aynı anlama gelecek şekilde emeğin sermayeye olan bağımlılığını sınırlama esasına dayanmaz.

Teknolojik işsizlik mefhumundan ayrıca bahsetmek gerekir. Yapay zekâ alanındaki gelişmelerin üretime uyarlanması sonucunda yakın gelecekte çok sayıda insanın işini makineler/robotlara kaptırıp işsiz kalacağı varsayılmaktadır (Frey, 2019: 28, 348, 365-366; Standing, 2020: 31). TG sayesinde teknolojik işsizliğin mağdurlarına bir yandan gelir garantisi sağlanırken, diğer yandan bu gelir sayesinde ekonomik gelişmenin olmazsa olmazı teknolojik ilerlemelere karşı ortaya çıkması muhtemel Ludizm benzeri akımların hayat bulması engellenecektir (Standing, 2020: 32). Gerçekten de Sanayi Devriminin birinci aşamasından itibaren makineleşme ve otomasyonun çalışma ilişkileri üzerinde kayda değer etkileri olmuş, büyüyen işsizler ordusu ücretleri baskılamış, bu durum da tarihin hemen her döneminde çalışanların tepkilerine yol açmıştır. Dahası tarih, bu tür tepkilerin sınıflar mücadelesinin lokomotif olduğu, Ludist Hareketin zirve yaptığı dönemlere de tanıklık etmiştir.²² Buna karşın teknolojik işsizlikle ilgili genel olarak ihmal edilen iki noktaya değinmek gerekir. Bunlardan birincisi teknolojik işsizlikle ilgili değerlendirmelerin sıklıkla teknolojik determinizmle malul olmasıdır. Teknolojik gelişmelerin, dolayısıyla otomasyonun da, dünyanın her yerinde ve hemen her dönem toplumsal ve siyasal şartlardan bağımsız bir gelişim seyri içerisinde olduğu ve üretime de aynı gelişim seyri içerisinde uyarlandığı, dahası bu sürecin gelecekte çalışmanın ya da emek gücünün sonunu getireceği gibi, apriori -en azından tek yanlı- saptamaların oldukça yaygın olduğu görülmektedir.²³ Oysaki aksi yönde çok sayıda çalışma

²² Ludizm meselesini teknoloji ile olan ilişkisi bağlamında ele alan bir çalışma için Frey'in (2019), sınıflar mücadelesi ve sınıf deneyimi açısından tartışma yürüten bir çalışma için Thompson'un (2012), teknoloji ve sınıflar mücadelesini aynı analitik düzlem içerisinde işlendiği çağdaş bir çalışma için ise Koşar'ın (2022) çalışmalarına bakılabilir.

²³ Mason'ın (2016) ve Srnicek ve Williams'ın (2015) çalışmaları otomasyonun sonuçlarına fütüristik bir bakış açısından yaklaşan kapitalizm sonrası toplum tasavvuruna dayanır. Frey'in (2019) ve Petropoulos vd.'nin (2018) araştırmaları ise böyle bir gelecek tasavvuru içermeksizin, esas itibarıyla günümüze ve yakın geleceğe dair birtakım projeksiyonlar

yapılmıştır (Benanav, 2022, Koşar, 2022). Bu çalışmalar yokmuşçasına teknolojik işsizliğin kaçınılmaz bir son, TG'nin de bu soruna karşı çözüm olabileceği yönündeki iddialar en azından tartışmalıdır. İkinci nokta ise teknolojik determinizmle malul olan yaklaşımların otomasyondan beklentileriyle ilgilidir. Keynes gibi çalışma merkezli sosyal politikaya ekonomik zemin hazırlayan birinin teknolojik gelişmelerden beklentisi haftalık çalışma sürelerinin on beş saate kadar düşürülmesi olabiliyorken (Keynes, 1963: 369), sosyal politikayı çalışma hayatının dışında kurgulayan TG yaklaşımlarınca böyle bir talebin yüksek sesle dillendirilmemesi ilginçtir.²⁴ Bir diğer ifadeyle, Keynes'in kapitalist üretim ilişkileri dahilinde düşündüğü çalışma sürelerinin kısaltılması beklentisi, "toplumcu" ve hatta anti-kapitalist iddialarla bezeli TG savunularında yeterince rağbet görmez. Bu bizi TG'nin neoliberalizmle uyumlu olduğu bir başka noktaya daha götürür ki, o da sosyal politika araçları tasarlarırken serbest piyasa ile mümkün merteye çelişmeme çabasıdır. Buna göre, kamusal politika araçları piyasayı ve orada özgür bireyler arasında yapılan pazarlıkları ve sözleşmeleri kesintiye uğratmamalıdır. TG işte tam böyle bir araçtır. TG sayesinde bir yandan piyasadaki eşitsizliklere müdahale edilirken, diğer yandan sözleşme özgürlüğü ilkesi de muhafaza edilmiş olur (Standing, 2020: 32-33). Oysaki çalışma saatlerinin azaltılmasını öngören herhangi bir düzenleme, TG yaklaşımlarına göre, toplumsal eşitsizliklere karşı mücadele ederken, bunu ancak özgürlükten feragat ederek yapabilir (Dimick, 2017: 501-502). Buradaki *özgürlük* mefhumunun çalışma ilişkilerindeki her türlü koruyucu düzenlenmeye karşı gerekçe olarak öne sürülen liberal tezlere de kaynaklık ettiğini anımsatmak gerekir.

Esnekleşme, Güvencesizleşme ve Temel Gelir

Keynesyen ekonomi politikaları ve onun ilkeleri üzerine inşa edilen sosyal devlet için tam istihdam politikalarının belirleyici önemde olduğu yukarıda ifade edilmişti. Tam istihdam aracılığıyla bir yandan en büyük tüketici kitlesi olan işçilerin reel ücret seviyeleri görece yüksek tutulurken, diğer yandan çalışanlar için istikrarlı sayılabilecek, işgücü devir oranlarının düşük olduğu bir işgücü piyasası hedeflenir. Bu hedeflerin korumacı politikalarla, dolayısıyla serbest piyasanın işleyişine müdahaleyle başarılabilmesi açıktır. Buradan hareketle geleneksel sosyal politika anlayışında ideal olanın tipik ve güvenceli istihdam olduğu sonucunu çıkarmak mümkündür. Neoliberalizmle birlikte ise tipik, güvenceli, görece yüksek ücretli, koruyucu mekanizmalara dayanan, yani *katı* istihdam modellerine karşı esnekleşme

geliştirirler ve teknolojik gelişmenin işsizliğe yol açacağı konusunda kötümser yaklaşımı benimserler. Bu konuda detaylı bir tasnif ve analiz için Koşar'ın (2022) çalışması incelenebilir.

²⁴ OECD ülkelerinin haftalık çalışma saatleri ortalaması 37 saattir. Bu ülkeler arasında en düşük çalışma süresine sahip ülke ise, haftalık 29,5 saat ile Hollanda'dır (Euronews, 2022). Ancak bu bile Keynes'in öngörüsünün/ütopyasının oldukça gerisindedir.

politikaları önem kazanmış ve güvencesiz yeni istihdam biçimleri yaygınlaşmaya başlamıştır (Öçal ve Çiçek, 2021: 330). Geleneksel mesai düzeninin alanının daralması ve esnekleşmenin yaygınlaşması zamana bağlı eksik istihdam sorununa da yol açmıştır ki, bu durum yazında "part-time çalışmanın karanlık yüzü" olarak ifade edilmiştir (Lind ve Rasmussen, 2008: 529). Öte yandan işgücü devir oranları da yükselmiştir (Demir vd. 2023: 1253). Dolayısıyla, neoliberal dönemde işsizlik sorunundan bir şekilde kendisini kurtaranların oldukça ağır bir diyet ödemek zorunda oldukları ortaya çıkmaktadır: Verimsiz ve mutsuz bir çalışma hayatı, sürekli iş değiştirme ve işsiz kalma süresinin uzaması, koruyucu bir çalışma mevzuatına giderek daha az tabi olma ve kronikleşmiş bir düşük ücret sorunu.

İşgücü piyasalarındaki genel tablo böyleyken, TG bu olumsuz tabloya çalışma ilişkilerinin dışından bir müdahale olarak sunulur. TG sayesinde insanlar, düzenli gelirleri olacağından, kendi kararları üzerinde daha belirleyici olabilecek, güvencesiz işlerde çalışmayı reddedebilecek ve daha iyi bir fırsat çıkana kadar da bekleme fırsatı elde etmiş olacaktır (Standing, 2018: 15; 2020: 26). Bu durumda işveren de ya ücretleri artırıp çalışma koşullarını iyileştirecektir ya da ihtiyaç duyduğu işgücünden mahrum kalacaktır. Böylece işgücü piyasalarına yönelik korumacı önlemler alınmaksızın, çalışanın iradesi ve tercihleri aracılığıyla güvencesiz istihdama karşı bir mücadele yolu da açılmış olacaktır.

TG savunularının temel tezleri arasında olan yukarıdaki argüman iki açıdan sorunludur. Öncelikle TG, esnek, güvencesiz ve düşük ücretlerin karakterize ettiği istihdam biçimleri sanki belirli bir tarihsel dönemin ürünü değil, o tarihsel dönemin koşullarını belirleyen sınıflar mücadelesinin seyri değiştiğinde o istihdam biçimleri de değişmeyecekmiş gibi, tek alternatif olarak sunulmaktadır. Dolayısıyla TG yaklaşımları güvenceli ve görece yüksek ücretli istihdam modellerinin bir daha gündeme gelmesinin imkansızlığına işaret edip, işçi sınıfının adeta ebedi yenilgisini ilan etmişlerdir. O yüzden de esnek çalışma biçimlerine köktenci bir biçimde meydan okuyan her alternatif -mesela çalışma saatlerinin kısaltılması önerisi bunların başında gelmektedir- TG yaklaşımlarına göre ütopyik, yani gerçekçi olmaktan uzak yaklaşımlar olarak değerlendirilir (Standing, 2020: 32-33).

Neoliberalizmin istihdam biçimleri bir kez değiştirilemez olarak nitelendiğinde; bu ön kabulün, bir bütün olarak sosyo-ekonomik düzenin kendisinin -neoliberalizmin/kapitalizmin- değiştirilemezliğini de kapsayacak şekilde genişletilmesi kaçınılmaz olmaktadır. Standing'in rantiyeye kapitalizmi olarak tarif ettiği ve güvencesizlikle malul bu sisteme karşı, asgari ücret, sosyal güvenlik veya sendikal haklar gibi geleneksel sosyal politika araçları vasıtasıyla mücadele etmeyi başarısız olmaya mahkum bir yol olarak ilan etmesi de tam olarak bu yüzdendir. Öyle olduğu için de yoksulluk gibi sistemin işleyişinden ziyade sonucu olan bir olguya karşı mücadele etmek gerekir ki, TG de aslında bunun için önerilir. Oysaki çalışma sürelerinin kısaltılması sınıflar mücadelesinin tarihinde çok önemli bir yeri olan, üstelik de her zaman güncel bir talep olarak, TG'ye kıyasla daha sınıfsal bir talep olarak düşünülebilir (Dinerstein ve Pitts, 2018: 18). Dahası, çalışma saatlerinin

kısıtlanması sermayenin sürekli genişleme eğilimiyle ters düşeceğinden (Karaca, 2022: 414), neoliberalizmin sosyal politikaya çizdiği sınırların zorlanması teşvik edecektir.

İkinci soruna gelince, bir an için neoliberalizmin ve onun yarattığı istihdam biçimlerinin kalıcı olduğu kabul edilse dahi, TG'nin kötü çalışma koşullarına ya da düşük ücretlere karşı her zaman ve her yerde geçerli bir çözüm yolu olarak sunulması gerçekten ilginçtir. Dünyanın pek çok bölgesinde - Türkiye'de de- nakdi ya da aynı fark etmeksizin sosyal yardımların düşük ücretlerin meşrulaştırılmasının bir aracı olarak kullanıldığı bilinmektedir. TG de son tahlilde düzenli bir nakit transferidir ve tam da öyle olduğu için -sözgelimi- Anadolu'da bir organize sanayi bölgesinde güvencesiz olarak istihdam edilen bir işçinin alacağı TG, muhtemelen o işçinin tabi olduğu koşulları reddetmesiyle değil, tam aksine, başta düşük ücret düzeyleri olmak üzere o koşullara razı olmasıyla sonuçlanacaktır. Dolayısıyla olumsuz çalışma koşullarına ve düşük ücretlere karşı bir öneri olarak getirilen TG'nin iddia edilenin tersi sonuçlar doğurması da ihtimal dahilindedir (Coote ve Yazıcı, 2019: 24).

Kolektif Haklar, Sınıflar Mücadelesi ve Temel Gelir

Kolektif haklar hem örgütlenme özgürlüğüne hem de örgütlenme özgürlüğünün anayasal/yasal zeminde teminat altına alınmasına karşılık gelir. Daha spesifik olarak ifade etmek gerekirse, sendikalara üye olma, toplu pazarlık ve toplu sözleşme yapabilme ve elbette grev hakkı çalışanların en temel kolektif hakları arasında olup, bu hakların kullanımının önündeki yasal ve fiili engellerin kaldırılması da en az hakların varlığı kadar önemlidir. Dahası kolektif haklar sadece kendi önemleri dolayısıyla değil, bireysel hakların muhafazası ve geliştirilmesi gibi işlevlere de sahip olduklarından (Çelik, 2003: 49) demokratik bir endüstri ilişkileri sisteminin ve sosyal devletin ayrılmaz bileşenleri arasındadır. Geleneksel sosyal devlet ile kolektif haklar arasındaki ilişkiye gelince, bu ilişki birincisi sınıflar mücadelesi, ikincisi Keynesyen ekonomi politikaları olmak üzere iki ayrı bağlamda ele alınabilir.

Kolektif hakların ortaya çıkışında, tıpkı sosyal devletin ortaya çıkışında ve endüstri ilişkilerinin demokratikleşmesinde olduğu gibi, sınıflar mücadelesinin payı büyüktür. Dolayısıyla çalışanların kolektif haklarını temel alan, onun üzerinde yükselen, Talas (1992)'in ifadesiyle çalışanlara "sınıfsal koruma" sunan bir sosyal politika anlayışının sınıflar mücadelesindeki taraflaşmayla ilişkilendiği, daha açık bir ifadeyle, zayıf taraf olan çalışanları güçlü taraf olan kapitalistlere karşı koruma ilkesini benimsediği söylenebilir. Söz konusu ilkenin hayata geçirilebilmesinin ön koşullarından biri de, hiç kuşkusuz kolektif hakların varlığıdır. Kolektif haklar, talep edildiklerinde ya da genişletilmeye çalışıldığında, aslında işçi sınıfı ile burjuvazi karşı karşıya gelmiş, sonrasında yapılacak her düzenlemeyle de o karşı karşıya gelişi ya da çatışmaya - geçici ve kısmi- bir çözüm üretilmiş olur. Bir diğer ifadeyle sosyal sorunlar, sosyal ya da "'finansal içerilme' gibi mekanizmalar sayesinde tüketim kapasitesi artırılarak çözülebilecek bireysel sıkıntılar olarak" değil, kolektif hakların

geliştirilmesi mücadelesi içinde kavranır ve çözüm yolları da ona göre belirlenir (Özden, 2021: 27). Sendikal örgütlenme, toplu sözleşme yapma veya grev hakkı gibi kolektif haklar sosyal politikanın temeli kabul edildiğinde, atılacak her adım bir biçimde sınıflar mücadelesiyle ilişkilidir, ilişkilenebilir. Benzer biçimde, kolektif hak talebi olan ya da bu hakları kullanarak demokratik mücadele veren bir çalışan sınıflar mücadelesinin tarihsel belleğinde yer edinmiş, ondan beslenmiş ve onu beslemiş olur. Bu da o çalışanın birey olarak değil, kolektif kimliği ve örgütüyle, bir diğer ifadeyle, sendikasıyla/siyasal partisiyle kapitalistin karşısına çıkması anlamına gelir. Dolayısıyla geleneksel sosyal politika araçları sınıfsal koruma ilkesine dayandığı ve kolektif hakları geliştirdiği için sınıflar mücadelesiyle sürekli ve doğrudan bir biçimde ilişkilidir.

İkinci olarak ise geleneksel sosyal politika anlayışına temel teşkil eden Keynesyen ekonominin kolektif haklarla olan uyumundan bahsedilmelidir. Çünkü önemli bir ücret deflasyonu olduğu taktirde ekonominin istikrarsızlaşacağını düşünen Keynes, sendikalaşmanın işsizliği artıracığı yönündeki liberal düşünceye hiç katılmamış, aksine serbest piyasanın müdahalesiz işleyişinin yüksek işsizliğe yol açacağını savunmuştur. Nitekim sendikaların ve onların sayesinde yükselen ücretlerin tam istihdamın önündeki başlıca engel olduğu iddiası da yine hem kendisi hem de takipçileri tarafından kıyasıya eleştirilmiştir (Crotty, 2019'dan aktaran Eren, 2021). Buradan hareketle Keynes ve takipçilerinin işçi sınıfının kolektif haklarıyla uyumlu denebilecek bir ekonomi modeli önerdikleri, önerilerinin sosyal devletin de önünü açacak şekilde, iç talebin, dolayısıyla da işçi sınıfının alım gücünün yüksek tutulmasını içeren bir iktisadi anlayışa dayandığı ifade edilmelidir. Sendikalar, üyeleri için ücret artışı vb. ekonomik iyileştirmeler talep ettiklerinden -hatta sendika denilen kurumun varlık sebebi bu olduğundan- iç talebin diri tutulması için işlevsel örgütlerdir. Dolayısıyla sendikalaşma oranlarının hızla arttığı, toplu sözleşme ve grev haklarının kapsamının genişlediği, sendikaların sadece endüstri ilişkilerinde değil, toplumsal ve siyasal hayatta da etkili olduğu dönemin, deyim yerindeyse sendikacılığın altın yıllarının Keynesyen ekonomi politikalarının revaçta olduğu dönemle çakışması elbette tesadüf değildir (Ekin, 1996'dan aktaran Yılmaz, 2010: 197; Mahiroğulları, 2012: 11, 16).

Sonuç itibarıyla kolektif hakların ortaya çıkışı ve gelişimi ile geleneksel sosyal politika anlayışı arasında, gerek sınıflar mücadelesi gerekse de Keynesyen ekonomi politikaları bağlamlarında, sıkı bir ilişki söz konusudur. TG için ise böyle bir ilişkilenebilirlik bahsedilemez. TG yaklaşımlarında bireyin, herhangi bir kolektifin parçası olmadan, sadece birey olduğu için belli bir gelir elde etmesi öngörülür ve bireyler sosyal politikayla ortaklıklar temelinde değil birbirinden yalıtık pasif özneler olarak ilişkilendirilir. Böyle bir ilişkilenebilirlik sınıf gibi kolektif bir kimlik inşasına temas dahi etmez. Dolayısıyla siyasi bir kategori ve siyasi bir kavram olarak işçi sınıfı böyle bir ilişkilenebilirlikte kendine yer bulamaz (The Herald, 2018). Üstelik bu durum TG yaklaşımlarınca bir eksiklik olarak da görülmez, aksine öylesine normalleştirilir ki

TG'nin kolektif koruma biçimlerinden daha etkili olabileceğini ileri süren yaklaşımlara (Pettit, 2013: 28-29) dahi rastlanır.

TG, çalışanlar ile kapitalistleri doğrudan karşı karşıya getirmeyen, sınıflar mücadelesine sadece dolaylı bir biçimde, servet vergisi tartışmaları aracılığıyla atıfta bulunan bir sosyal politika aracıdır.²⁵ Öyle olduğu için de işçi sınıfının tarihsel belleğinde yer etmemiş, çoğu zaman da çalışanlar veya örgütleri tarafından değil (Widerquist vd., 2013: xviii), belirli aydın çevrelerince ve sivil toplum kuruluşlarınca dile getirilmiştir (Caputo ve Liu, 2020: 2; Seekings, 2020: 262-263). Sendikaların büyük çoğunluğu, uzun yıllar boyunca, hem endüstri ilişkileri hem de kolektif mücadele pratikleri içindeki fonksiyonları dolayısıyla, kendileri ile TG arasında bir çelişki görmüş, TG benzeri önerilere soğuk bakmışlardır (Handerson & Quiggin, 2020: 499). Günümüzde ise sendikaların TG'ye geçmişteki kadar soğuk bakmadıklarını ifade etmek gerekir. Ancak tam da bu noktada belirtilmelidir ki, sendikalar güçlü oldukları dönemlerde TG gibi, kolektif hak ve taleplere uzak sosyal politika araçlarına karşı mesafeli olmuşlar, bu gibi talepleri tam da güç kaybettikleri dönemlerde gündemlerine almaya başlamışlardır. Dolayısıyla TG, iyi niyetli bir okumayla, çalışanların kolektif haklarının geliştiği bir dönemin değil, kolektif haklar alanındaki kayıpların bireysel alandaki iyileştirmelerle telafi edilmeye çalışıldığı bir dönemin ürünü olarak düşünülmelidir. Bu yüzden de *TG'nin önemini kayıran sendikalardan ziyade, talep ve beklentilerini TG seviyesine çeken sendikalardan* bahsetmek daha doğru olacaktır.

Sosyal Harcamalar, Ücret Bağımlılığı ve Temel Gelir

Geleneksel sosyal devlet nosyonu bir yandan reel ücret seviyelerinin görece yüksek tutulmasına ve bireysel ve kolektif haklar aracılığıyla çalışanların işverenler karşısında korunmasına, diğer yandan başta kamusal hizmetler olmak üzere, sosyal korumanın çalışma hayatı dışını da kapsayacak şekilde geliştirilmesine dayanır. Başta çalışanlar tüm yurttaşların sağlık, eğitim, ulaşım, barınma ve beslenme ihtiyaçlarına yönelik ya bedelsiz ya da cüzi bedellerle kamusal hizmetler sunulur. Böylece alım gücünün dolaylı bir yoldan yükseltilmesi sağlanmış olur. TG'nin bir nakit desteği olarak bu denli kapsamlı bir sosyal koruma sağlaması elbette

²⁵ Servet vergisinin sınıflar mücadelesiyle doğrudan ilişkili bir öneri olduğunu kabul etmek mümkün değildir. Öncelikle TG yaklaşımlarının önerdikleri servet vergisinin 20.yüzyıldaki egemen sınıfları mülksüzleştirme uygulamalarından son derece farklı olduğunu, öyle olduğu için de -tıpkı TG gibi- çağımızın şöhretli kapitalistlerince savunulabildiğini ifade etmek gerekir (DW, 2022; Bloomberg, 2019; VOA, 2021). Dolayısıyla servet vergisi dendiğinde, burjuvaziye tedirgin etmeyen, hatta bazı durumlarda bizzat kendileri tarafından önerilen makul bir vergi türü anlaşılmalıdır. Ayrıca servet vergisi ödeyecek kesimlere toplumun geri kalanının nasıl bir diyet ödemek zorunda kalacağı da düşünülmelidir. Sınıflar mücadelesinde ibrenin işçi sınıfına doğru kaymadığı bir denklemde, servet vergisi ödeyecek olanların birtakım ayrıcalıklar ya da teşviklerle ödediklerinin kat be kat fazlasını almalarının önünde bir engel bulunmamaktadır.

beklenemez. Ancak bu durum çalışana gelir desteği sağlayan bir sosyal politikası önerisi olan TG yaklaşımı ile çalışanlara kamusal, ücretsiz/düşük bedelli sosyal haklar sunan geleneksel sosyal politika anlayışının metalaşma ve toplumsal sınıflar arasındaki ilişkiler açısından karşılaştırılmasına engel değildir.

Bir ucunda tüm sosyo-ekonomik uzantılarıyla birlikte hemen her şeyin - üretim araçlarından, geçimlik araçlara, imalat sektöründen hizmet üretimine ve hatta en mikro düzeydeki gündelik hayat pratiklerine kadar- metalaştığı *kusursuz bir kapitalist toplum*, diğer ucunda ise bütün bunların toplumun tamamı tarafından kolektif temelde sahiplenildiği, dolayısıyla özel mülkiyetin tamamen ortadan kaldırıldığı *kusursuz bir komünist toplum* olan bir skala tasavvur edelim. Kapitalizmin ortaya çıkışından bu yana deneyimlenmiş tüm toplumsal formasyonları da o skalanın içinde uygun bir yerlere yerleştirelim. Okuyucu bu hayali tasavvurun daha iyi anlaşılabilmesi için skalanın bir ucunun Adam Smith ve hatta Robert Nozick'in düşünce dünyasını yansıttığını, diğer ucunun ise Charles Fourier'in ve elbette Karl Marks'ın tahayyüllerinden oluştuğunu düşünebilir. Hangi toplumsal formasyonun o skalanın neresinde yer aldığı/alacağı, hiç kuşkusuz, sınıflar mücadelesinin bir çıktısı olan metalaştırma ile meta-dışlaştırma arasındaki tarihsel gerilim tarafından belirlenir. Bir diğer ifadeyle, işçi sınıfı ile burjuvazi arasındaki mücadelenin ilkinin lehine işlediği bir dönemde toplum, ucunda Fourier ve Marks'ın, aksi durumda ise ucunda Smith ve Nozick'in olduğu tarafa doğru hareket edecektir. Fourier ve Marks'ın olduğu tarafa doğru gidildikçe üretim araçlarının ve geçimlik araçların özel mülkiyet temelinde sahiplenilmesinin alanı daralırken, kolektif mülkiyetin, sosyal korumanın ve dayanışma pratiklerinin alanı genişler. Smith ve Nozick'in olduğu tarafa doğru bir hareket varsa, o halde daha önce metalaşmamış alanlar metalaştırılıyor, bir diğer ifadeyle, özelleştirmeler, korumacı düzenlemelerin azaltılması yada sosyal harcamaların kısılması aracılığıyla toplum, her geçen gün kapitalist ekonominin temeli olan para-mal-para ilkesine göre daha çok şekilleniyor demektir. Konumuza dönmek gerekirse, geleneksel sosyal devletin komünist tahayyül ile son derece mesafeli olduğu gayet açıktır ve fakat yine de tarihsel olarak ortaya çıkış nedenleri düşünüldüğünde, sermayenin genişleme -bir diğer deyişle toplumsal hayatın her bir köşesini metalaştırma- eğilimine karşı belli bir direnç noktası teşkil ettiği de ileri sürülebilir. Bu durumu Özuğurlu (2003: 186) şöyle ifade etmektedir: "...küreselleşme sürecinin hedef tahtasına yatırdığı refah devleti, ulusal kalkınmacı sosyal devlet, sosyalist devlet formları, sermayenin... kendisini yeniden oluşturması önünde dikilmiş, farklı çap ve etkideki engeller[dir]..." Bu, çalışanın ya da yurttaşın ücret düzeyinden ya da gelirden bağımsız olarak -yani piyasadan satın almaksızın- birtakım ihtiyaçlarına erişim imkanına sahip olması, eğitim, sağlık ve ulaşım gibi birtakım kamusal hizmetlerin para-mal-para denkleminden görece çıkartılması demektir. Benzer biçimde, devlet tarafından piyasa şartları

gözetilmeksizin temin edilen ucuz ve kaliteli konutlar²⁶ barınma hakkı, kamu mülkiyetinde işletilen ve topluma ucuz ve kaliteli ürün sunan üretim tesisleri de sağlıklı gıdaya erişim ya da beslenme hakkı bağlamında sosyal devletin çıktıları arasında düşünülebilir. Bütün bu örnekleri teorik olarak metalaştırma sürecinin sekteye uğratılması ve yer yer meta-dışlaştırma hamleleri olarak düşünmek mümkündür. Neoliberalizm ise bu hamleleri savuşturmak için "... sermayenin yayılmacı genişlemesi önüne konulan engel ve tehditlerin tasfiyesine dönük bir birikim stratejisidir" (Özuğurlu, 2003: 187). Gerçekten de sosyal devletin en çok bu yönünün, yani bedelsiz ya da düşük bedelli kamusal hizmet sunma özelliğinin neoliberal saldırıya maruz kalması, sosyal yardımların söz konusu saldırıdan o denli etkilenmemesi manidardır.

TG ise nakdi sosyal yardımlara benzeyen başka bir sosyal koruma esasına dayanır. Buna göre nakit desteği banka hesabına yatan yurttaşın piyasadaki gelirinin yükseltilmesi, alım gücünün de bu yolla, yani metalaşmayı sekteye uğratmaksızın yükseltilmesi öngörülür. TG söz konusu olduğunda meta-dışlaştırma gibi bir hedefin benimsenmediği, en azından önceliğin bu olmadığı, *piyasada kendi tercihleri doğrultusunda, özgürce hareket eden birey* tasavvurunun TG lehindeki argümanlarda daha önemli bir yer tuttuğunu da ayrıca belirtmek gerekir. Dahası TG yaklaşımlarının, sosyal devletin meta-dışlaştırma dediğimiz, yazında ise "Evrensel Temel Hizmetler (ETH)" olarak ele alınan yönüne pek de hayırhah baktığı söylenemez. TG yaklaşımlarına göre, bireye piyasada özgürce tercih yapma imkanı sağlamak yerine, herkese bedelsiz ya da cüzi bedelli kamu hizmeti sunma esasına göre şekillenen sosyal politikalar *paternalist* bir anlayışı yansıtmaktadır. Buna göre toplu taşımadan yararlanma, çocuk bakım hizmeti alma ya da barınma gibi haklar bedelsiz olarak tanınsa dahi, o kişiler nasıl harcaacaklarına karar veremedikleri bir gelirden yoksun oldukları müddetçe, *özgür* olamazlar (Standing, 2020: 109-111). Burada çalışma saatlerinin kısaltılması önerisine karşı geliştirilen tepkinin aynısının ETH'ye karşı da verildiği görülmektedir. Sonuç olarak kendi tercihlerini yapan ya da tercihine müdahale ettirilmeyen *özgür birey* tasavvuru TG'nin ayırt edici bir özelliği gibidir. Sosyal koruma ise ancak o tasavvurla uzlaştırıldığı ölçüde anlam kazanabilir.

Sonuç

Bu çalışmada sosyal politika yazınının önemli başlıklarından biri olan TG eleştirel bir biçimde ele alınmıştır. Çalışmanın birinci bölümünde TG yaklaşımlarının geleneksel sosyal politika anlayışına yönelttiği eleştirilere yer verilmiştir. Bu bölümde TG'nin tarihsel ve kavramsal arka planına dair kısa bir tartışma yürütüldükten hemen sonra, TG yaklaşımlarının geleneksel sosyal politika anlayışından ayrılan yönleri, önce felsefi, siyasi ve etik boyutlarıyla, ardından sosyal

²⁶ Türkiye'de 1960'lı ve 70'li yıllarda çok yaygın olan kamu kurum ya da kuruluşlarına ait lojman ya da misafirhaneler ve hatta uygun faiz oranlarıyla devlet güvencesinde sağlanan krediler bu bağlamda düşünülebilir.

politika araçları açısından konu edinilmiştir. Çalışmanın ikinci bölümünde ise öncelikle *yeterlilik* tartışması yürütülmüş, ardından TG yaklaşımlarının temel iddialarına karşı birtakım argümanlar geliştirilerek, TG'nin barındırdığı çelişkilere işaret edilmiştir. Çalışmanın üçüncü ve son bölümünde ise TG'nin neoliberalizmle ilişkisine dikkat çekilmiştir. Bu bağlamda TG yaklaşımlarının neoliberal dönüşümün temel çıktılarını verili durum olarak kabul ettikleri, eleştirilerini de neoliberalizmin dayanaklarından ziyade, sonuçlarına yönelttikleri ifade edilmiştir.

Lehteki iddiaların aksine TG, çalışma hayatının ya da buna bağlı olarak ücretli çalışmanın olmadığı bir denklemde insanların temel ihtiyaçlarını karşılayacak düzeyde bir ödemeye tekabül etmemektedir. İstisnasız tüm öneri ve uygulamaların asgari ücret düzeylerinin çok altında olması bu durumun bir göstergesidir. Dahası yine istisnasız tüm argümanlar TG'nin işgücü piyasasından çekilmeyle sonuçlanmayacak bir gelir desteği olduğu yönündedir.²⁷ Oysaki istihdam odaklı bir sosyal politika anlayışından kopmayı ya da sosyal politikada paradigma değişikliği öneren TG yaklaşımlarının, tutarlı olabilmeleri için, TG'nin işgücü piyasaları üzerindeki etkileriyle ilgilenmemesi gerekirdi. Bunların dışında TG'nin, toplumsal cinsiyet ayrımcılığına karşı mücadelede kadınların, işverenlere karşı ekonomik sınıf mücadelesi verirken de çalışanların elini kuvvetlendireceği yönündeki iddialar, en iyi ihtimalle, tek taraflı ve karşı argümanları ihmal eden iddialardır. Son olarak TG'nin, neoliberalizmin düşük ücret politikası, özelleştirmeler vs. aracılığıyla kamu hizmetlerini piyasalaştırması ya da esnek ve kurlsız bir çalışma hayatını normalleştirilmesi karşısında kurumsal düzenlemeleri esas alan bir çözüm yolu önermediğini, önerilen tek çözümün de ağır tablonun sonuçlarını nakit desteği aracılığıyla hafifletmek olduğunu belirtmek gerekir.

Çalışma hayatına katılım ile yoksulluk arasındaki ilişkinin temel belirleyici olmaktan çıktığı yeni bir sosyal politika anlayışının neoliberal dönemde ortaya çıkması tesadüf değildir. Çalışma ilişkilerinin dışında kalan sosyal politika araçlarına belirleyicilik atfeden yaklaşımlar -homojen bir bütünlük arz etmiyorlarsa da- aynı çatının altındadırlar. O çatının altında sorulacak her soru, sosyal yardımların aynı mi yoksa nakdi mi olması gerektiği, herkese mi yoksa belirli bir toplumsal kesime mi verileceği, alıcının hane mi yoksa birey mi olacağı, ödemenin düzenli olup olmayacağı, düzenli olacaksa nasıl bir dönemlendirmenin yapılacağı ve hatta ödemenin ne kadar olacağı da dahil olmak üzere artık bir iç tartışmanın konusudur. Bu anlamda TG, ayırt edici özellikleri, iddiaları ve dayandığı sosyal politika anlayışı ne kadar farklı ve radikal görünürse görünsün aslında o iç tartışmanın parçası olmanın ötesine geçememektedir. Öyle olduğu için de, serbest piyasanın hükmüne ya da ücret-artı değer ilişkisine dokunmayan, neoliberalizme köktenci bir şekilde

²⁷ Olası bir yanlış anlaşılmaya mahal vermemek adına belirtilmesi gerekir ki, istihdam oranlarının düştüğü bir dünyada, insanca yaşamayı garanti edecek bir ücret ödenmesi şartıyla, işgücü piyasalarından çekilmeyi özendirmemek elbette önemlidir. Ancak TG yaklaşımları için bu, kendi iddialı pozisyonları düşünüldüğünde, açık bir çelişkidir.

meydan okumak yerine, kimi aşırılıkları törpülemeyi önermekle yetinen bir sosyal politika aracıdır.

TG ile ilgili tek gerçek onun cüzi miktarlarda düzenli bir nakit desteği önerisi olmasıdır. Böyle bir öneri aracılığıyla yoksul insanlar -günümüzdeki minimalist siyasetin diliyle- biraz *soluklanabilirler*. Ancak TG, yeni bir toplum ya da uygarlık tasavvuru kurmanın aracı olmak bir yana, geleneksel sosyal politikayla gelen kazanımların dahi çok gerisindedir. Dahası TG yaklaşımları serbest piyasa mekanizmasının kendisiyle sorun yaşamayan, dolayısıyla onu sınırlamaya dönük önerisi olmayan, bu durumu da bireysel tercihlere saygı bağlamında meşrulaştıran bir anlayışa da sahiptir. Bu da sosyal politikadaki temel bir ayrıma, piyasanın işleyişine dokunmaksızın yapılacak transferler aracılığıyla yoksulların piyasadaki konumunu güçlendirme stratejisi ile -aşgari ücret, kıdem tazminatı, sosyal sigortalar, işverenin yönetim hakkının sınırlandırılması gibi- kurumsal düzenlemeler aracılığıyla piyasanın işleyişini doğrudan sınırlama stratejisi arasındaki farka işaret eder. TG tartışmasız birinci stratejiyi benimser. Oysaki II. Dünya Savaşından sonra ortaya çıkan ve neoliberalizmin hedefinde olan kapsayıcı sosyal koruma anlayışı ikincisine dayanır. Dahası bugün sosyal politika diye bir disiplin varsa o da ikinci stratejinin zamanında benimsenmiş olmasıyla yakından alakalıdır.

Çalışmanın ilgili kısımlarında da ifade edildiği üzere, TG yaklaşımları nakit desteği olmanın çok ötesinde iddialara sahiptir. Buna karşın öne sürülen iddialar ile somut olarak önerilen veya uygulanan arasında ihmal edilemeyecek bir aç farkı mevcuttur. Bu fark ikincinin lehine olacak şekilde kapatılır, öneriler sosyal politikada paradigma değişikliği yaratmak gibi gerçeklikten uzak iddialardan arındırılabilirse, alana katkı sağlayacak bir tartışmanın da önü açılmış olur. Aksi durumda her sosyal soruna olumlu etkileri olan *şifalı ot* misali sunulan, iddialı ve fakat o iddianın gereğini yerine getirmekten çok uzak bir sosyal politika aracı olarak kalması kaçınılmazdır.²⁸

Extended Summary

Basic Income (BI) is a social policy instrument based on the principle of providing everyone with sufficient income security to meet their basic needs. Individuals who receive a basic income do not have to find a job or undertake any other obligation. It is envisaged to be paid to everyone, not just the poor. The proponents argue that this would save the costs, bureaucratic processes and time involved in identifying recipients. Moreover, since the payment is made to everyone, recipients would not be stigmatized as poor. BI is an individual-based payment that can weaken traditional power relations within the family. With all these features, BI is presented as a break from the social policy approach centered on labor relations. Furthermore, it has an economic function of purchasing power of low-income

²⁸ "Şifalı ot", Coote'ın (2018) TG'ye atfen kullandığı "snake oil" ifadesinin Türkçeye uyarlanmış halidir.

social segments and this is supported with some social functions such as combating poverty, unemployment, income inequality, and precarity.

The BI approaches are built on a strict criticism of traditional social policy. In other words, the theoretical background of BI approaches is founded on the critique of traditional social policy in terms of its philosophy, ethics and political codes as well as its outputs. This article, on the contrary, develops counter arguments against BI by three ways. These are, respectively, drawing attention to the contradictions within BI, comparing it with traditional social policy, and finally pointing out the compatibility between the BI and the neoliberal transformation in social policy.

As for our conclusions, contrary to the arguments in favor of it, in the absence of waged labor, BI does not correspond to a level of payment that would meet people's basic needs. This is evidenced by the fact that, without exception, all proposals and practices are below minimum wage levels. Moreover, again without exception, the proponents always highlight that BI is an income support that will not result in withdrawal from the labor market. This is definitely a contradiction for those who has a claim of a break from an employment-oriented social policy approach. In addition, claims that BI will strengthen the hand of women in the fight against gender discrimination and the hand of employees in their economic class struggle against employers are, at best, one-sided and neglectful of counter-arguments. Finally, it should be noted that the BI does not include any direct institutional arrangements against commodification of public services, low wage policies, privatizations, and normalization of a flexible and unregulated working life. The only solution BI can provide is to alleviate the consequences of the grave situation through cash support.

The only fact we have about BI is that it is a proposal for regular cash support in small amounts. Through such a proposal, the poor can breathe a bit. However, far from being a means of building a new vision of society or civilization, BI falls far short of the gains made by traditional social policy. Moreover, BI approaches do not contradict the free market mechanism itself, so they do not make any proposals to limit it, but rather legitimize it in the context of respect for individual preferences. This points to a fundamental distinction in social policy, the difference between a strategy of strengthening the position of the poor in the market through transfers that leave the functioning of the market untouched, and a strategy of directly constraining the functioning of the market through institutional arrangements such as minimum wages, severance pay, social insurances, and limiting the employer's right to manage. BI unquestionably adopts the first strategy while the concept of inclusive social protection, which emerged after the Second World War and ended with neoliberal attacks, is based on the latter. Moreover, if there is a scientific discipline called social policy today, it is closely related to the timely adoption of the second strategy.

As stated in the relevant sections of the study, the proponents have claims that go far beyond cash support. In other words, there is a non-negligible gap between what is claimed and what is actually proposed or implemented. If this gap can be closed in favor of the latter, and if the proposals can be purged of unrealistic claims such as creating a paradigm shift in social policy, it will pave the way for a debate that will contribute to the field. Otherwise, it is inevitable that it will remain as an ambitious social policy instrument, presented like a medicinal herb with positive effects on every social problem, but far from fulfilling the requirements of that claim.

Beyan

Çıkar Çatışması Beyanı: Temel Gelir Yaklaşımı Üzerine Eleştirel Tezler başlıklı makalemizde herhangi bir kişi veya kurumla çıkar çatışması bulunmadığını beyan ederiz.

Katkı Oranı Beyanı: Çalışmaya Orkun Saip Durmaz birinci, İzel Gözde Meydan ikinci yazar olarak katkıda bulunmuştur.

KAYNAKÇA

- Adaman, F. & İnsel, A. & Levent, H. (2021). Söyleşi: Evrensel Temel Gelir. **Cogito**, 102: 208-231.
- Agencia Brasil (2020). Bolsonaro sanciona lei do salário mínimo 2020, 12/05/2020, <https://agenciabrasil.ebc.com.br/politica/noticia/2020-06/bolsonaro-sanciona-lei-do-salario-minimo-2020#> [5.11.2023].
- Akkaya, Y. (2020). Salgın, korku, özgürlükten kaçış ve arayış: Temel gelir mi?, **İSİG Meclisi**, 25/05/2020, <http://isigmeclisi.org/20407-salgin-korku-ozgurlukten-kacis-ve-arayis-temel-gelir-mi-yuksel-a> [20.10.2023].
- Arthur, D. (2016). Basic income: A radical idea enters the mainstream. **Research paper, Commonwealth of Australia**. https://www.aph.gov.au/About_Parliament/Parliamentary_Departments/Parliamentary_Library/pubs/rp/rp1617/BasicIncome [26.10.2023].
- BBC (2010). Family friendly: Brazil's scheme to tackle poverty, 25/05/2010, <https://www.bbc.com/news/10122754> [5.11.2023].
- Beken, H. G. (2021). Evrensel Temel Gelir Deneyi ve Projelerinin Değerlendirilmesine Teorik Bir Bakış, **Çalışma İlişkileri Dergisi**, 12 (2): 154-185.
- Benanav, A. (2022). **Otomasyon ve İşin Geleceği**. Çev. D. Saraçoğlu, İstanbul: Notabene.
- Berg, J. (2010). Laws or Luck? Understanding Rising Formality in Brazil in the 2000s, January 2010, https://www.researchgate.net/publication/242573125_Laws_or_Luck_Understanding_Rising_Formality_in_Brazil_in_the_2000s [5.11.2023].
- Big Coalition Nabimia (2020). Pilot Project.w http://www.bignam.org/BIG_pilot.html [5.11.2023].
- Birnbaum, S. (2019). The Ethics of Basic Income, M. Torry (der) **The Palgrave International Handbook of Basic Income** İçinde, Switzerland: Palgrave Macmillan Press, 507-522.
- Bloomberg (2019). ABD'li milyarderler daha fazla vergi ödemek istiyor, 25/06/2019, <https://www.bloomberght.com/abd-li-milyarderler-daha-fazla-vergi-odemek-istiyor-2227117> [5.11.2023].
- Buğra, A. (2020). Vatandaşlık Geliri. <https://www.turkeybeyondborders.org/project/ayse-bugra-one-part-tek-bolum/> [24.10.2023].
- Buğra, A. & Keyder, Ç. (2021). Önsöz. A. Buğra & Ç. Keyder (der) **Bir Temel Hak Olarak Vatandaşlık Gelirine Doğru** İçinde, İstanbul: İletişim Yayınları, 7-16.
- Buğra, A. & Sınmazdemir, T. (2021). Yoksullukla Mücadelede İnsani ve Etkin Bir Yöntem. A. Buğra & Ç. Keyder (der) **Bir Temel Hak Olarak Vatandaşlık Gelirine Doğru** İçinde, İstanbul: İletişim Yayınları, 85-114.

- Câmara Dos Deputados (2020), Sancionada lei que aumenta salário mínimo para R\$ 1.045 em 2020 Fonte: Agência Câmara de Notícias, 12/06/2020, <https://www.camara.leg.br/noticias/668506-sancionada-lei-que-aumenta-salario-minimo-para-r-1-045-em-2020/> [5.11.2023].
- Caputo, R. K. & Liu, L. (2020). " Global Political Activism and Campaigns on Universal Basic Income". R. K. Caputo & L. Lui (der) **Political Activism and Basic Income Guarantee** içinde, Switzerland: Palgrave Macmillan Press, 1-12.
- Coote, A. (2018). Basic income? It's snake oil. **The Political Quarterly**, 89 (4), 749-751.
- Coote, A. & Percy, A. (2020). **The Case for Universal Basic Services**. Cambridge: Polity Press.
- Coote, A. & Yazıcı, E. (2019). Universal Basic Income A Union Perspective. https://www.world-psi.org/sites/default/files/documents/research/en_ubi_full_report_2019.pdf [28.10.2023].
- Çelik, A. (2003). "Yeni İş Yasasının Anlamı". *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, 48: 41-72.
- Davutoğlu, A. (2011). Sosyal Politika ve Alternatif Toplum Modeli Arayışları: Temel Gelir Önerisinin Ütopya Kavramı Çerçevesinde Okunması. **Uluslararası III. Sosyal Haklar Sempozyumu**, Kocaeli, Türkiye, 25 Ekim 2011, 205-221.
- De Wispelaere, J. vd. (2020). The Finnish Basic Income Experiment: A Primer, M. Torry (der) **The Palgrave International Handbook of Basic Income** içinde, Switzerland: Palgrave Macmillan Press, 389-406.
- Demir, İ. vd. (2023). Türkiye'de Kariyer Planlama Dersinde Neoliberal Esneklik Söyleminin İnşası, **Çalışma ve Toplum**, 2 (77): 1247-1286
- Dimick, M. (2017). Better Than Basic Income? Liberty, Equality, and the Regulation of Working Time. **Indiana Law Review**, 50: 473-515.
- Dinerstein A.C. & Pitts, F.H. (2018). From post-work to post-capitalism? Discussing the basic income and struggles for alternative forms of social reproduction. **Labor and Society**, 1–21.
- DW (2022). Milyonerlerden çağrı: Bizden servet vergisi alın, 19/01/2022, <https://www.dw.com/tr/milyonerlerden-%C3%A7a%C4%9Fr%C4%B1-bizden-servet-vergisi-al%C4%B1n/a-60473788> [5.11.2023].
- Erçel, K. (2019). ABD'ye Özgü Kavramlar Sözlüğü – Alaska Daimi Fonu (Alaska Permanent Fund), **Birikim**, 06/02/2019, <https://birikimdergisi.com/haftalik/9340/abdye-ozgu-kavramlar-sozlugu-alaska-daimi-fonu-alaska-permanent-fund> [07.11.2023].
- Erdoğan, S. & Kutlu, D. (2014). Dünyada ve Türkiye'de Çalışan Yoksulluğu: İşgücü Piyasası ve Sosyal Koruma Politikaları Bağlamında Bir Değerlendirme, **Çalışma ve Toplum**, 2 (41): 63-114.
- Eren, E. (2021). Keynes'in Sosyalizmi, Liberal Sosyalizm, **İktisat ve Toplum**, 125, <https://iktisatvetoplum.com/keynesin-sosyalizmi-liberal-sosyalizm-ercan-eren/> [03.11.2023].

- Esenlikçi, A. C. & Engin, M. A. (2021). Sosyal Demokrat Refah Devletlerinde Evrensel Temel Gelir: Finlandiya Örneği. **IBAD Sosyal Bilimler Dergisi**, 9: 252-266.
- Etiler, N. (2017). Kesişmeyen Kümeler: Kadın Emegi ve Ücret, **Türk Tabipleri Birliği Mesleki Sağlık ve Güvenlik Dergisi**, <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/821137> [29.12.2023].
- Euronews (2022). OECD: Haftada 60 saatten fazla çalışanların oranı en fazla Türkiye'de, 26/05/2022, [https://tr.euronews.com/2022/05/26/oecd-turkiye-haftada-60-saatten-fazla-cal-san-kisi-oran-en-fazla-olan-ulke#:~:text=Haftal%C4%B1k%20ortalama%20%C3%A7al%C4%B1%C5%9Fma%20saati%20\(2020\)&text=Zirvedeki%20Kolombiya'da%20ise%20bu,'da%2029%2C5%20saat](https://tr.euronews.com/2022/05/26/oecd-turkiye-haftada-60-saatten-fazla-cal-san-kisi-oran-en-fazla-olan-ulke#:~:text=Haftal%C4%B1k%20ortalama%20%C3%A7al%C4%B1%C5%9Fma%20saati%20(2020)&text=Zirvedeki%20Kolombiya'da%20ise%20bu,'da%2029%2C5%20saat). [28.10.2023].
- Fine, B. (2001). **Social Capital versus Social Theory**. London: Routledge Press.
- Frey, C. B. (2019). **The Technology Trap: Capital, Labor, and Power in the Age of Automation**. Princeton: Princeton University Press.
- Friedman, M. (2002). **Capitalism and Freedom** (14. Anniversary). Chicago and London: The University of Chicago Press.
- Friedman, M. & Friedman, R. (1980). **Free to Choose**, New York & London: Harcourt Brace Jovanovich Press.
- Handerson, T. & Quiggin, J. (2020). Trade Unions and Basic Income. M. Torry (der) **The Palgrave International Handbook of Basic Income** içinde, Switzerland: Palgrave Macmillan Press, 493-505.
- InfoFinland (2023). Conditions of employment and salary in Finland, 28/02/2023, <https://www.infofinland.fi/work-and-enterprise/employees-rights-and-obligations/conditions-of-employment-and-salary-in-finland> [5.11.2023].
- Investing.com (2023). BRL/USD Geçmiş Verileri (01.01.2010-31.12.2010), <https://tr.investing.com/currencies/brl-usd-historical-data> [5.11.2023].
- Işıklı, A. (1993). Dünyada ve Türkiye'de Kriz Üzerine Görüş ve Öneriler. **Petrol İş 92 Yıllığı**, Ankara: Petrol İş Yayınları, 750-755
- İrızık, E. (2018). Türkiye'nin Sosyal Yardım Rejimi "Temel Gelir" Zamanı Geldi mi?, **TESEV İyi Yönetim Tartışmaları**, https://www.tesev.org.tr/wp-content/uploads/rapor_Tu%CC%88rkiyede.sosyal.yardim.rejimi.temel_geliri.n.zamani.geldi_mi_emrah_irzik_.pdf [28.10.2023].
- İnsel, A. (2021). İktisat Aklına Sokulan Siyasal Çomak: Vatandaşlık Geliri. A. Buğra & Ç. Keyder (der) **Bir Temel Hak Olarak Vatandaşlık Gelirine Doğru** İçinde, İstanbul: İletişim Yayınları, 7-16.
- İRAM (2022). İran'da Asgari Ücret ve Enflasyon Sarmalı, 13/04/2022, <https://iramcenter.org/iranda-asgari-ucet-ve-enflasyon-sarmali-734> [5.11.2023].
- Karaca, Ç. (2022). Teknolojinin İlerici Potansiyeli ve Emegin Dönüşümü, **Uluslararası İnsan Çalışmaları Dergisi**, 5 (10): 394-417.

- Koşar, A. (2022). **Robotlar İşimizi Elimizden Alacak mı?**, İstanbul: Kor Yayınları.
- Köse, A. H. & Bahçe, S. (2009).“Yoksulluk” Yazınının Yoksulluğu: Toplumsal Sınıflarla Düşünmek, **Praksis**, 19: 385-419.
- Lind, J.; Rasmussen, E. (2008). Paradoxical Patterns of Part-Time Employment in Denmark?. **Economic and Industrial Democracy**, 29 (4): 521–540.
- Luccioni, L. (2020). UBI Activism and Advocacy in Australia: The Present. R. K. Caputo & L. Lui (der) **Political Activism and Basic Income Guarantee** içinde, Switzerland: Palgrave Macmillan Press, 163-184.
- Mahiroğulları, A. (2012). XXI. Yüzyıla GİRerken Sendikacılık: Günümüzdeki Değişim, Dönüşüm ve Gelecek İçin Arayışlar, **Emek ve Toplum** 1 (1): 9-33.
- Mason, P. (2016) **Kapitalizm Sonrası: Geleceğimiz İçin Bir Kılavuz**, çev. Ş. Alpagut, İstanbul: Yordam Kitap.
- McKinnon, C. (2003). Basic Income, Self-Respect and Reciprocity. **Journal of Applied Philosophy**, 20 (2): 143–158.
- Mestrum, F. (2018). A Case of Wishful Thinking, November 2020, <https://greattransition.org/gti-forum/basic-income-mestrum> [20.10.2023].
- Murray, C. (2006). **In Our Hands: A Plan to Replace the Welfare State**. Washington D.C. : American Enterprise Institute Press.
- NPR (2020) Coronavirus-Hit Brazil Considers Major Public Funds For Poor And Unemployed, 31/08/2020, <https://www.npr.org/2020/08/31/906215778/coronavirus-hit-brazil-considers-major-public-funds-for-poor-and-unemployed> [29.12.2023].
- Ortis, I. vd. (2018). Universal Basic Income proposals in light of ILO standards: Key issues and global costing, **ESS – Working Paper No. 62** Social Protection Department, ILO, Geneva.
- Öçal, M. & Çiçek, Ö. (2021). Neo-Liberalizmin Gölgesinde İstihdam: Dünyada İstihdamın Durumuna İnsani Bir Bakış, **Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi**, 80: 321-363.
- Öniş, Z. & Şenses, F. (2005). Rethinking the Emerging Post-Washington Consensus, **Development and Change** 36 (2): 263–290.
- Özbek, N. (2007). Refah Devletinin Krizi, Yeni Sosyal Politika Önerileri ve ‘Temel Gelir’ Üzerine Düşünceler. **Mesele Kitap**, 11: 43-46.
- Özdemir, A. M. & Yücesan-Özdemir, G. (2009), “Yirmibirinci Yüzyıl İçin Sosyal Politika: Mevcut Söylemlerin Eleştirisi”. P. Esin vd. (der) **Sosyal Politikada Güncel Sorunlar** İçinde, Ankara: Ankara Üniversitesi Yayınları, 323-358.
- Özden, B. A. (2021). "Lula'nın ılımlı solundan Bolsonaro'nun aşırı sağına Brezilya". **Toplum ve Bilim**, 155: 8-35.
- Özügürlü, M. (2003). “Marksizm ve İlkel Sermaye Birikimi”. B. Ünlü (der) **Marksizm Ve ...** İçinde, Ankara: İmge Kitabevi, 161-192,
- Paycheck.in (2011). Minimum Wages in Madhya Pradesh w.e.f April 1, 2011, 19/04/2011. <https://paycheck.in/salary/minimumwages/madhya-pradesh/minimum-wages-in-madhya-pradesh> [7.11.2023].

- Paycheck.in (2012). Minimum Wages in Madhya Pradesh w.e.f. April 1, 2012 to September 30, 13/04/2012, <https://paycheck.in/salary/minimumwages/madhya-pradesh/minimum-wages-in-madhya-pradesh-2> [7.11.2023].
- Pavanelli, R. (2019). Foreword to A. Coote & E. Yazıcı (2019). **Universal Basic Income A Union Perspective** İçinde. https://www.world-psi.org/sites/default/files/documents/research/en_ubi_full_report_2019.pdf [28.10.2023].
- Perkiö, J. (2014). Universal basic income a new tool for development policy? **International Solidarity Work**. https://www.academia.edu/6014330/Universal_Basic_Income_a_new_tool_for_development_policy [1.11.2023].
- Petropoulos, G. vd. (2018). The impact of industrial robots on EU employment and wages: A local labour market approach, **Brugel**, 18/04/2018, <https://www.bruegel.org/working-paper/impact-industrial-robots-eu-employment-and-wages-local-labour-market-approach#:~:text=The%20authors%20find%20that%20one,are%20more%20affected%20than%20women.> [28.10.2023].
- Pettit, P. (2013). A Republican Right to Basic Income, K. Widerquist & J. D. Wispelare (der) **Basic Income: An Anthology of Contemporary Research** içinde, UK: Wiley-Blackwell, 26-37.
- Roberts, M. (2016). Basic income – too basic, not radical enough. 23/11/2016, <https://thenextrecession.wordpress.com/2016/10/23/basic-income-too-basic-not-radical-enough/> [20.10.2023].
- Roberts, M. (2020). Universal Basic Income or Universal Basic Services?. 02/06/2020, <http://www.rebelnews.ie/2020/06/02/4833/> [20.10.2023].
- Robeyns, I. (2001). Will a Basic Income Do Justice to Women? **Analyse & Kritik**, 23: 88-105.
- Roebroek, J. M. (1993). Images of the Future: The Basic Income Challenge. **Policy Studies Review**, 12 (1 & 2): 114-132.
- Seçkiner-Bingöl, E. (2020). Kovid-19 Pandemisi Sonrası Evrensel Temel Gelir Tartışması: Zamanı Geldi Mi?, **TESEV Değerlendirme Notları**, <https://www.tesev.org.tr/tr/research/evrensel-temel-gelir-kovid-19/> [28.10.2023].
- Seekings, J. (2020). Basic Income Activism in South Africa, 1997–2019, R. K. Caputo & L. Lui (der) **Political Activism and Basic Income Guarantee** içinde, Switzerland: Palgrave Macmillan Press, 253-272.
- Seung-Yoon Lee, S. vd. (2020). "Evaluating Basic Income, Basic Service, and Basic Voucher for Social and Ecological Sustainability," **Sustainability**, 12 (20): 1-25,
- Srnicek, N. & Williams, A. (2015). **Inventing the Future: Postcapitalism and a World Without Work**, London: Verso

- Stiglitz, J. E. (2007). The Post Washington Consensus Consensus. **Initiative for Policy Dialogue Working Paper Series**, April 2007, https://policydialogue.org/files/publications/papers/Ch_4.pdf [03.11.2023].
- Standing, G. (2018). How to Combat Inequalities Produced by Gopal Capitalism. Van Parijs (der) **Basic Income And The Left: A European Debate** içinde, Social Europe Edition, 5-19.
- Standing, G. (2020). **Battling Eight Giants Basic Income Now**. London: 2020.
- Standing, G. (2021). Temel Gelir: Küreselleşen Dünyada Bir Yoksullukla Mücadele Yöntemi. A. Buğra & Ç. Keyder (der) **Bir Temel Hak Olarak Vatandaşlık Gelirine Doğru** İçinde, İstanbul: İletişim Yayınları, 17-36.
- Take-Profit.org (t.y.). Finland Wages: Minimum and Average. <https://take-profit.org/en/statistics/wages/finland/> [05.11.2023].
- Talas, C. (1992). *Türkiye'nin Açıklamalı Sosyal Politika Tarihi*. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- The Herald (2018). Universal basic income is attempt to 'euthanise the working class as a concept', <https://www.heraldsotland.com/news/16437958.universal-basic-income-attempt-euthanise-working-class-concept/> [05.11.2023].
- Tabatabai, H. (2012). A Bumpy Road toward Basic Income, R. K. Caputo (der) **Basic Income Guarantee and Politics** içinde, New York: Palgrave Macmillan Press, 285-300.
- Thompson, E. P. (2012) **İngiliz İşçi Sınıfının Oluşumu**, 3.baskı Çev. U. Kocabaşoğlu, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Tonak, E. A. (2010). Vatandaşlık Geliri Sol bir Talep mi?, **Radikal İki**, 06/06/2010.
- Topateş, H. (2012). Çalışma ve Yurttaşlık İlişkisi Bağlamında Temel Gelir, **Çalışma İlişkileri Dergisi**, 3 (2), 131-153.
- Torry, M. (2020). Research and Education in the UK Basic Income Debate. R. K. Caputo & L. Lui (der) **Political Activism and Basic Income Guarantee** içinde, Switzerland: Palgrave Macmillan Press, 185-208.
- Townsend, P. (2004). From Universalism to Safety Nets: The Rise and Fall of Keynesian Influence on Social Development. *Social Policy in a Development Context*, 37-62.
- U.S. Department of Labor (2023). Changes in Basic Minimum Wages in Non-Farm Employment Under State Law: Selected Years 1968 to 2022, <https://www.dol.gov/agencies/whd/state/minimum-wage/history> [07.11.2023].
- Ünlü, E. Ö. (2017). Refah Devletinin Krizi, Sosyal Politikada Dönüşüm ve Temel Gelir. **Mülkiye Dergisi**, 41 (2):133-166.
- Ünlütürk, Ç. (2021). Aile Ücreti, **Feminist Bellek**, <https://feministbellek.org/aile-ureti/> [29.12.2023].
- Van der Veen, R. & Van Parijs, P. (1986). A Capitalist Road to Communism, **Theory and Society**, 1 (5), 635-655.
- Van Parijs, P.(2004). Basic Income: A Simple and Powerful Idea for the Twenty-First Century. **Politics & Society**, 32 (1), 7-39.

- Van Parijs, P. (2018). Basic Income And Social Democracy. Van Parijs (der) **Basic Income And The Left: A European Debate** içinde, Social Europe Edition, 12-20.
- Vizemnet (t.y.). Finlandiya'da Asgari Ücret ve Meslek Maaşları, <https://vizem.net/finlandiya/calisma/asgari-ucret/> [05.11.2023].
- VOA (2021). 'Milyonerlerden 'Zenginlerden Daha Fazla Vergi Alınsın' Çağrısı, 13/06/2021, <https://www.voaturkce.com/a/milyonerlerden-zengnlerden-daha-fazla-verg-alnsn-cagrısı/5927181.html> [05.11.2023].
- VOX (2021). When a California city gave people a guaranteed income, they worked more — not less, 06/03/2021, <https://www.vox.com/future-perfect/22313272/stockton-basic-income-guaranteed-free-money> [01.11.2023].
- Wageindicator (2013). Namibia revises it Minimum Wages, 10/08/2023, <https://wageindicator.org/salary/minimum-wage/minimum-wages-news/2013/namibia-revises-it-minimum-wages-august-10-2013> [05.11.2023].
- Widerquist, K. (2013). Is Basic Income Still Worth Talking About?. 31/03/2013, <https://works.bepress.com/widerquist/37/> [28.10.2023].
- Widerquist, K. vd. (2013). The Idea of an Unconditional Income for Everyone. K. Widerquist & J. D. Wispelaere (der) **Basic Income: An Anthology of Contemporary Research** içinde, UK: Wiley-Blackwell, XI-XXIV.
- Widerquist, K. (2018). **A Critical Analysis of Basic Income Experiments for Researchers, Policymakers, and Citizens**. Switzerland: Palgrave Macmillan Press.
- White, S. (1997). Liberal Equality, Exploitation, and the Case for an Unconditional Basic Income. **Political Studies** XLV: 312-326.
- Wright, E. O. (1986). Why Something like Socialism Is Necessary for the Transition to Something like Communism. **Theory and Society** , 15 (5), 657-672.
- Wright, E. O. (2005). Basic income as a socialist project. **Rutgers Journal of Law & Urban Policy**, 2 (1) 196-203.
- Yapıcı, F. & Karabulut, Ş (2018). 16. yüzyıldan 21.yüzyıla Temel Gelir Düşüncesinin Yeniden Doğuşu, **Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, 52: 353-380.
- Yaşar, Y. & Yenimahalleli-Yaşar, G. (2012). Neoliberal Küreselleşme ve Sosyal Politikada Dönüşüm. **Mülkiye Dergisi**, 36 (274): 63-92.
- Yılmaz, E. (2010). Türkiye'de İşçi Sendikalarının Siyasal ve Sosyolojik Özellikleri Üzerinden Tarihsel Süreç İçinde Değerlendirilmesi, **Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 14 (1): 195-207
- Ylikännö, M. & Kangas, O. (2021). Basic income and employment. O. Kangas vd. (der) **Experimenting with Unconditional Basic Income** İçinde, **UK & USA**: Edward Elgar Publishing Limited, 55-70.
- Yuvalı, E. (2018). Hak Temelli Sosyal Yardım ve Klientalizm, **TBB Dergisi**, 135: 383-404.